

Dr. sc. Dunja Milić*

KAZNENOPРАВNA ZAŠTITA VJERE U HRVATSKOJ I SLAVONIJI NA PRIJELAZU IZ 19. U 20. STOLJEĆE

U radu se analiziraju odredbe Kaznenog zakona o zločinima, prijestupima i prekršajima od 27. svibnja 1852., kojima se vjerskim pravnim dobrima u Hrvatskoj i Slavoniji na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće jamčila kaznenopravna zaštita. U skladu s trodiobom kažnjivih ponašanja na zločine, prijestupe i prekršaje teži slučajevi delikata protiv vjere objedinjeni su u zločinu smetanja vjerozakona (§ 122.), koji je obuhvaćao bogohuljenje, smetanje državno priznatog vjerozakona i svetogrđe, navođenje na otpadništvo od kršćanske vjere te širenje bezvjerstva ili nauka protivnog kršćanskoj vjeri. Lakši slučajevi delikata protiv vjere normirani su kao prijestupi protiv javnog mira i reda, i to kao: vrijeđanje zakonom priznate crkve ili vjerske zajednice (§ 303.) i promicanje vjerske sljedbe koju je država ustanovila kao nedopuštenu (§ 304.). Pored normativnog okvira u radu se prikazuje samo relevantna sudska praksa, pod čime se misli na one slučajeve na temelju kojih su sudovi oblikovali načelna shvaćanja o deliktima protiv vjere. Primjeri iz sudske prakse obuhvaćaju ponajprije presude vrhovnog suda, kao i slučajeve koji su u tadašnjim komentarima kaznenog zakona i udžbenicima bili istaknuti kao relevantni za sudsku praksu jer su se njima definirala sporna obilježja bića kaznenog djela. Time je utvrđen konkretni sadržaj pojedinih delikata protiv vjere te je povučena jasna granica između dopuštenog i kažnjivog ponašanja. U onim slučajevima u kojima se kažnjivo ponašanje iz nekog razloga nije moglo podvesti pod odredbe kaznenog zakona zaštita vjerskih pravnih dobara nastojala se postići odredbama upravnog (redarstvenog) prava. Naposljetku, analizom dostupnih statističkih publikacija, u onom opsegu koji nam dopušta statistika kao kriminološka metoda, upozorava se na rasprostranjenost i učestalost delikata protiv vjere na području Hrvatske i Slavonije te na politiku njihova kažnjavanja. Delikti protiv vjere imali su vrlo mali udio u ukupnom kriminalitetu, dok je sudska politika njihova kažnjavanja bila vrlo blaga.

* Dr. sc. Dunja Milić, docentica pri Katedri za povijest hrvatskog prava i države Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Cljučne riječi: Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima iz 1852., zločin smetanja vjerozakona, prijestupi protiv vjere, zakonom priznate i nepriznate vjere, statistički podaci o deliktima protiv vjere, Hrvatska i Slavonija

1. UVOD

Austrijskim *Kaznenim zakonom o zločinima, prijestupima i prekršajima od 27. svibnja 1852.* (dalje: *KZ 1852*) provedena je kodifikacija materijalnog kaznenog prava na području Hrvatske i Slavonije. Zakonodavac je u okviru *KZ-a 1852* predvidio i niz kaznenih djela protiv vjere. Potreba za kaznenopravnom zaštitom vjerskih pravnih dobara obrazlagala se važnom ulogom koju vjera ima u društvu, a što se ogledalo kroz uvjetovanost i međuovisnost morala i religije: „Buduć da religija budi u čovjeku ćudoredno ćuvstvo, volju mu jači, a duševne sile uzdiže, to država nemože biti bez nje, kao sredstva za uzgoj.“¹ Poslije je obrazloženju pridodana teza o uskoj povezanosti vjerskog uvjerenja s osobnom slobodom pojedinca, prema kojoj se svatko smije vjerski opredijeliti prema vlastitu uvjerenju. Stoga, u trenutku priznavanja pojedine vjeroispovijesti kao dopuštene, država je ujedno preuzimala obvezu zaštite slobode vjerskog uvjerenja od mogućih protupravnih napada.

Budući da je zakonodavac kaznenopravnu zaštitu zajamčio samo zakonom priznatim i dopuštenim vjerama, potrebno je najprije ukratko izložiti pravno uređenje položaja vjerskih zajednica u Hrvatskoj i Slavoniji u promatranom razdoblju. U središnjem dijelu rada analiziraju se odredbe *KZ-a 1852* kojima se zaštićuju vjerska pravna dobra u Hrvatskoj i Slavoniji. Izloženi primjeri iz sudske prakse obuhvaćaju ponajprije presude vrhovnog suda, kao i slućajeve koji su u tadašnjim komentarima kaznenog zakona i udžbenicima bili istaknuti kao relevantni za sudsku praksu jer su se njima pobliže definirala sporna obilježja bića kaznenog djela. Ovim radom obuhvaćena su i ona ponašanja koja su bila sankcionirana upravnim (redarstvenim) pravom s ciljem zaštite vjerskih pravnih dobara jer su ona nadopunjavala kaznenopravnu zaštitu. U posljednjem dijelu rada analizom dostupnih statističkih podataka upozorava se na rasprostranjenost i učestalost delikata protiv vjere na području Hrvatske i Slavonije te na sudsku politiku njihova kažnjavanja.

¹ Beskonfesionalna djeca, *Zagrebaćki katolićki list*, god. 27, br. 50, Zagreb, 14. prosinca 1876., str. 427.

2. PRAVNI POLOŽAJ VJERSKIH ZAJEDNICA U HRVATSKOJ I SLAVONIJI

Politička revolucija 1848. godine, nadahnutu ideologijama liberalizma i nacionalizma, odrazila se i na položaj Katoličke crkve, koja se morala prilagoditi promjenama koje su vodile modernom društvu pluralističkog i svjetovnog značaja, u kojemu je vjeroispovijest postala dio privatnog života pojedinca.² Oktroirani *Ožujski ustav* iz 1849. godine prihvatio je stečevine liberalnog pokreta iz 1848. te je uveo pretpostavke modernog društva. Proklamirao je slobodu savjesti i vjeroispovijesti, jednakost u građanskim i političkim pravima za sve državljane, neovisno o tome kojoj vjeroispovijesti pripadaju, kao i pravo svake zakonom priznate crkve na javno ispovijedanje vjere te na samostalnost u unutrašnjoj organizaciji. Nužna posljedica zakonskog priznanja bila je ravnopravnost (paritet) svih zakonom priznatih vjeroispovijesti u državi.³ Židovi u čitavoj Monarhiji proglašeni su jednakim s kršćanima (katolicima, grkokolicima i pravoslavicima) u svim građanskim pravima.⁴ Međutim, uređenje predviđeno *Ožujskim ustavom* bilo je kratkog vijeka jer je *Silvestarskim patentom* od 31. prosinca 1851. bio uveden neoapsolutizam, koji će trajati sve do 1860 godine.

U razdoblju neoapsolutizma položaj pojedinih vjerskih zajednica u Hrvatskoj i Slavoniji bio je uređen uredbenim putem iz Beča. Tek tada su carskim patentom od 1. rujna 1859. protestanti (pripadnici evangeličke crkve augsburške i helvetske vjeroispovijesti) u Hrvatskoj i Slavoniji konačno dobili slobodu vjeroispovijesti, kao i mogućnost da uživaju sva građanska i politička prava.⁵ Središnji vjersko-politički događaj u razdoblju neoapsolutizma, kojim se nastojalo osigurati stabilne pravne odnose između Katoličke crkve i države, predstavljao je Konkordat iz 1855. sklopljen između Rimske Kurije i Austrijskog Carstva.⁶

² Iveljić, Iskra, Katolička crkva i civilno društvo u Hrvatskoj 1848. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 25, br. 2-3, Zagreb, 1993, str. 19.

³ Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, über die, durch die constitutionelle Staatsform gewährleisteten politischen Rechte, *Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich* (dalje: *RGBI*), god. 1849, br. 151, str. 165-167.

⁴ Gross, Mirjana; Szabo, Agneza, *Prema hrvatskome građanskom društvu: društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*, Zagreb, 1992, str. 419.

⁵ Cesarski patent od 1. Rujna 1859., o unutarnjem ustrojstvu, o poslovih, tičućih se školah i nastave, i o državno-pravnom položaju evangeličke cèrkve od oba vieroizpoviedanja u kraljevinah Ugarskoj, Hèrvatskoj i Slavoniji, zatim u Vojvodovini sèrbskoj s Banatom tamiškim i u Krajini vojničkoj, *Zemaljsko-vladni list za kraljevine Hèrvatsku i Slavoniu* (dalje: *ZVL*), god. 1859, razdiel I, kom. XIX, br. 159, str. 441-454.

⁶ Gross, M.; Szabo, A., *op. cit.* (bilj. 4), str. 101.

Prvi moderni hrvatski zakoni o položaju vjerskih zajednica i njihovih pripadnika pojavili su se tek nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine jer je bogoštovlje (tj. vjersko-crkveni poslovi) pripadalo djelokrugu hrvatske autonomije te je bilo u nadležnosti Hrvatskog sabora i odjela za bogoštovlje i nastavu zemaljske vlade. Položaj pojedinih vjerskih zajednica u Hrvatskoj i Slavoniji bio je uređen sljedećim zakonima: *Zakonom o ravnopravnosti Izraelićana od 21. listopada 1873.*, *Zakonom o uređenju poslova grčko-istočne crkve i uporabi ćirilice od 14. svibnja 1887.*, *Zakonom o uređenju vanjskih pravnih odnosa evangeličkih crkava augsburške i helvetske vjeroispovijesti od 7. svibnja 1898.*, *Zakonom o vjeroispovjednim odnosima od 17. siječnja 1906.* te *Zakonom o priznanju islamske vjeroispovijesti od 27. travnja 1916.* U pogledu položaja Katoličke crkve, za razliku od Austrije i Ugarske, Konkordat iz 1855. u Hrvatskoj i Slavoniji ostao je na snazi. Međutim pojedine njegove odredbe bile su derogirane kasnijim državnim zakonima.⁷ Prema tomu zakonom priznate vjeroispovijesti u Hrvatskoj i Slavoniji u promatranom razdoblju bile su: rimokatolička, grkokatolička, grčkoistočna (pravoslavna), evangelička augsburške i helvetske vjeroispovijesti, izraelitska (židovska) i islamska, potonja tek od 1916. godine. Najveći dio hrvatskog stanovništva pripadao je zakonom priznatim vjerama, i to najviše katoličkoj, zatim pravoslavnoj te vrlo malo evangeličkoj, židovskoj i islamskoj vjeri.⁸

Djelatnost ostalih (nepriznatih) vjerskih zajednica bila je „tolerirana“ i uređena uredbama zemaljske vlade na osnovi apsolutističkih propisa koji su ostali na snazi.⁹ Pripadnici zakonom nepriznatih vjeroispovijesti imali su samo pravo privatnog izvršavanja vjerskih čina i pobožnosti (*exercitium religionis privatum*), tj. u svojim kućama i obiteljima.¹⁰

⁷ Belaj, Ferdinando, *Katoličko crkveno pravo*, Drugo preragjeno izdanje, Zagreb, 1901, str. 71; Gross, Karl, *Udžbenik crkvenoga prava Katoličke crkve*, Prema novom crkvenom zakoniku priredio H. Schueller, Preveo i dopunio osvrtom na posebne pravne odnose u Kraljevini Jugoslaviji Milan Novak, Zagreb, 1930, str. 76-82; Čepulo, Dalibor, *Prava građana i moderne institucije, Europska i hrvatska pravna tradicija*, Zagreb, 2003, str. 170-180.

⁸ *Statistički godišnjak Kraljevina Hrvatske i Slavonije, knj. II., 1906.-1910.*, Publikacije kr. zemaljskog statističkog ureda u Zagrebu, LXXII, Zagreb, 1917, str. 32; Kolarić, Juraj, *Povijest kršćanstva u Hrvata, II. dio, Kršćani na drugi način, Heterodoksne kršćanske zajednice, sljedbe i vjerski pokreti*, Zagreb, 2002, str. 30.

⁹ Čepulo, D., *op. cit.* (bilj. 7), str. 177.

¹⁰ Gross, K., *op. cit.* (bilj. 7), str. 74.

3. ZLOČIN SMETANJA VJEROZAKONA (§ 122. KZ/1852)

Teži slučajevi delikata protiv vjere u *KZ/1852* objedinjeni su u zločin smetanja vjerozakona, smješten u glavi 13. pod nazivom „O smetanju vjerozakona (bogoštovja)“.¹¹ Već iz redoslijeda inkriminacija može se zaključiti kako je zakonodavac pridavao veliku važnost zaštiti vjere jer je tu zaštitu u sistematizaciji stavio naprijed, odmah nakon zločina protiv države (*delicta politica*), zlouporabe službene vlasti i krivotvorenja vrijednosnih papira i novca.

U § 122. propisano je kako zločin smetanja vjerozakona čini onaj: „a) koj huli Boga riečju, činom, u tiskopisih ili razširenih pismih; b) koj smete ovršivanje kojega vjerozakona, postojećega u državi, ili bezpoštenim oskvrnućem sprave određene za službu božju, ili inim kojim činjenjem, govorenjem, tiskopisi ili razširenimi pismi javno pokaže da prezire vjerozakon; c) koj nastoji kršćanina zavesti na odmet od kršćanstva, ili d) koj nastoji razprostrat bezvjeru, ili raznositi lažljiv nauk, koj je protivan vjerozakonu kršćanskomu.“¹² U citiranom paragrafu spojeni su delikti bogohuljenja (*blasphemia*), smetanja državno priznatog vjerozakona (*turbatio sacrorum*) i svetogrđa (*sacrilegium*), navođenja na apostaziju (otpadništvo) od kršćanske vjere te širenja bezvjerstva ili nauka protivnog kršćanskoj vjeri. Pri tome smetanje izvršavanja vjerozakona priznatog u državi i javno iskazivanje prijezira prema vjeri prvotno predstavljaju povredu prava određene crkvene ili vjerske zajednice na mirno i nesmetano izvršavanje bogoslužja te na poštivanje njihovih učenja i uvjerenja, dok preostali načini počinjenja smetanja vjerozakona, općenito gledajući, predstavljaju napade na čudoredni i vjerski poredak u državi, i to neposredno bogohuljenjem ili posredno navođenjem pripadnika pojedine vjeroispovijesti na otpadništvo od vjere.¹³ U nastavku slijedi prikaz pojedinih načina počinjenja smetanja vjerozakona, uz navođenje rješenja spornih pitanja koja su se pojavila u hrvatskoj i austrijskoj sudskoj praksi, a koja su utjecala na daljnje tumačenje i primjenu zakonske odredbe o zločinu smetanja vjerozakona.

¹¹ Šilović, Josip (ur.), *Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih od 27. svibnja 1852 sa zakoni od 17. svibnja 1875, o porabi tiska, o sastavljanju porotničkih imenika i o kaznenom postupku u poslovih tiskovnih, preinačenimi zakonom od 14. svibnja god. 1907, o promjeni tiskovnih zakona; i sa zakoni i naredbami koji se na nje odnose ter sa rještibami kr. stola sedmorice i vrhovnog suda u Beču*, Četvrto izdanje, Hrvatski zakoni, knj. 15, Zagreb, 1921, str. 136-139.

¹² *Ibid.*, str. 136-137.

¹³ Herbst, Eduard, *Handbuch des allgemeinen österreichischen Strafrechtes, Erster Band. Von den Verbrechen*, Beč, 1855, str. 233.

3.1. Bogohuljenje (§ 122. a.)

Zločin smetanja vjerozakona čini osoba koja psuje, vrijeđa ili se ruga Bogu riječju, činom, tiskom ili raširenim spisima te time izražava svoj prijezir prema Bogu. Premda se izrijeckom ne traži javnost počinjenja, postojanje ovoga zločina podrazumijeva da je kletva upućena Bogu učinjena javno ili da je barem pristupačna širem krugu ljudi, na što upućuje i mogućnost počinjenja putem tiska ili raširenim spisima, koji su po prirodi stvari dostupni neodređenom broju osoba. U slučaju nedostatka javnosti, odnosno dostupnosti širem krugu ljudi, bogohuljenje u smislu povrede ćudorednog i vjerskog poretka u državi neće biti zločin, već samo grijeh koji spada u *forum internum*. Prema tome, zločin bogohuljenja „izvodi se govorom ili činom, po kojem se ni sumnjati nemože, da zlikovac zbilja prezire Boga. Zla nakana kod ovoga zločina postoji samo u tom, da zlikovac odluči pokazati rečju, pismom ili činom, da zbilja prezire Boga; bĕlodano je dakle, da u samoj uporabi ovakovih izrazah ima zle nakane, i to osobito onda, kad ih tko izusti pred osobama, o kojih zna, da su pobožne“.¹⁴ Izraz „riječju“ obuhvaća i samo čitanje napisanog huljenja Boga.¹⁵

Pod pojmom Boga nije posrijedi božanstvo u apstraktnom smislu svih vjera, već se mora raditi o konkretnom pojmu u konfesionalnom smislu vjeroispovijesti priznatih u državi. *Ratio* ovoga zločina jest praktična zaštita uzvišenog bića pod kojim si razne državno priznate vjere predstavljaju Boga. Stoga se huleći izraz o Isusu također treba smatrati bogohuljenjem u smislu § 122. a., bez obzira na to što se ono ne proteže na sve državno priznate vjere te što postoje vjere koje ne priznaju Isusa Krista ni Presveto Trojstvo. Zločin smetanja vjerozakona iz § 122. a. počinio je okrivljenik koji je u kući svojih roditelja, u nazočnosti više osoba, stisnutom šakom na raspelo uzviknuo: „Krvavi djavole, sadji dole!“¹⁶ Obrazloženje zbog čega je okrivljenik, koji nije izustio Božje ime te je vikao na raspelo, počinio zločin smetanja vjerozakona glasi: „Propelo je kršćaninu simbol spasenja. Ono predstavlja bogočovjeka u onom času, kada je donio za ćovječanstvo najveću žrtvu, te ga opet pomirio sa bogom. Odatlje veliko ono štovanje, koje se svagdje izkazuje ovomu simbolu, gdje stanuju kršćani. Tko pokaže navlas govorom ili činom preziranje naproti spasitelju, povredjuje u najvišem stepenu religiozno osjećanje kršćana; nehulji on kip onaj, nego predmet njihova bogoštovja: boga.“¹⁶

¹⁴ Razjasnjivanje kaznenoga zakona po presudah vĕrhovnoga sudišta. (Dalje.), *Pravnik. Časopis za pravne i dĕržavne znanosti*, god. 1, br. 14, Zagreb, 8. travnja 1853., str. 117.

¹⁵ Šilović, J. (ur.), *op. cit.* (bilj. 11), str. 137.

¹⁶ Kazneno-pravni slučaj. Tko huli priliku Isusa, čini zločin po §. 122. slovo a) kaz. zak., *Mjesećnik pravničkoga društva*, god. 2, br. 2, Zagreb, 1876, str. 90-92; Šilović, Josip, *Kazneno pravo*, Zagreb, 1920, str. 302.

Kao što je navedeno, zločin smetanja vjerozakona huljenjem Boga moguće je počinuti i putem tiska. Tako je primjerice sudbeni stol u Zagrebu na prijedlog državnog odvjetništva zaključio kako članak s naslovom „Cigan kod pričesti“ u humoristično-satiričkom časopisu *Vragoljan* od 6. studenog 1885., broj 21, čini zločin smetanja vjerozakona bogohuljenjem iz § 122. a. Stoga se izriče zabrana daljnjeg širenja članka, potvrđuje se zapljena, a zaplijenjeni primjerci moraju se uništiti.¹⁷

U pogledu krivnje počinitelja potrebna je zla nakana (*dolus*), koja uključuje svijest da je izraz ili radnja uvredljivog karaktera spojenog s preziranjem Boga i htijenje da se povrijede vjerski osjećaji drugih, a time i javni poredak u vjerskom pogledu. Stoga obične besmislene psovke, proklinjanja i uzvici koji su posljedica nedostatka dužne pažnje ili svoje podrijetlo imaju u primitivnim običajima ili grešnim navikama neće predstavljati zločin smetanja vjerozakona.¹⁸ Također, „kletve, izuštene u srditosti prigodom porečkanja, koje sadržavaju u sebi rieči, kojimi se huli Bog, ne tvore još same po sebi učin zločinstva vjerozakona, jer obzirom na okolnosti, pod kojimi su izuštene, ne može se uzeti, da je dotičnik nakanu imao huliti Boga.“¹⁹ Pitanje postojanja namjere na strani počinitelja nalazimo u slučaju u kojemu je državno odvjetništvo u Varaždinu optužilo F. K. da je dana 24. kolovoza 1905. u istražnom zatvoru sudbenog stola u Varaždinu hulio činom Isusa time što je stao ispred raspela u hodniku istražnog zatvora i rekao pritvoreniku D. K. kako on ne vjeruje u Isusa, nego samo u svoju sposobnost krađe. Zatim je, okrenuvši zadnji dio tijela prema raspelu, pljunuo prema svjedoku D. K., čime je počinio zločin smetanja vjerozakona. Prvostupanjski sudbeni stol u Varaždinu donio je oslobađajuću presudu uz obrazloženje kako nedostaje javnost i zla nakana (*dolus*) poniziti najviše biće. Isključenje namjere na strani optuženika obrazloženo je zanemarenim odgojem, manjkavom inteligencijom i htijenjem da se dade oduška nezadovoljstvu zbog položaja u kojem se našao. Povodom žalbe državnog odvjetništva hrvatsko-slavonski vrhovni sud, Stol sedmorice, ukinuo je prvostupanjsku oslobađajuću presudu i osudio okrivljenika F. K. na šest mjeseci tamnice. Ustanovljeno je kako zaključak prvostupanjskog suda o nepostojanju javnosti ne odgovara utvrđenom činjeničnom stanju jer se radnja koju je počinio optuženik dogodila u hodniku zatvora, dakle na mjestu pristupačnom većem broju ljudi i u nazočnosti dvojice svjedoka. Također, zaključak o nepostojanju namjere nije bio opravdan jer se za počinjenje zločina smetanja vjero-

¹⁷ U ime njegova c. i kr. apoštolskog Veličanstva!, *Vragoljan, Humorističko-satirički list*, god. 5, br. 22, Zagreb, 20. studenog 1885., str. 1; U ime njegova c. i kr. apoštolskog Veličanstva!, *Narodne novine*, god. 51, br. 269, Zagreb, 23. studenog 1885., str. 8.

¹⁸ Waser, Joseph, *Das Verbrechen der Religionsstörung*. (Fortsetzung aus Nr. 30 d. Z), *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 4, br. 51, Beč, 1853, str. 213-214.

¹⁹ Šilović, J. (ur.), *op. cit.* (bilj. 11), str. 136.

zakona zahtijeva svijest da je izraz ili čin uvredljivog karaktera i da se njime namjerava vrijeđati vjerske osjećaje drugih. Iz činjeničnog je stanja proizlazilo da je optuženik: „bio svjestan što čini, a da je htjeo vrijeđati vjersko čuvstvo drugoga, proizlazi već iz izkaza svjedoka D. K. na glavnoj raspravi, da mu se je htjeo obtuženik narugati, što je gledao sliku Isusovu.“²⁰

Osim u okviru kaznenopravnog uređenja, propisi kojima se nastojalo suzbiti psovke kojima se vrijeđaju vjerske svetinje nalaze se i u okvirima upravnog (redarstvenog) prava.²¹ U drugoj polovini 19. stoljeća uočeno je kako se sve više stanovnika Hrvatske i Slavonije rado koristi bogumrskim psovka. Postalo je običaj „da za svaku malenkost, pa i ne bilo to u kakovoj svadji ili srčbi, odmah prekunu: boga, sveca, angjela, krst, vjeru, grob itd.“²² Stoga je odjel za unutarnje poslove zemaljske vlade izdao uredbu od 23. listopada 1880., prema kojoj su upravne vlasti i njihova tijela, uz sudjelovanje svećenika, trebale iskorijeniti bogumrske psovke opomenama, ukorom, a ako to nije bilo moguće drugačije, onda i kažnjavanjem od strane upravnih (redarstvenih) vlasti. Podžupanije su bile dužne u svojim općinama javno proglasiti da je izgovaranje bogumrskih psovki strogo zabranjeno. Sličnu uredbu izdao je i Vladin Odjel za bogoštovlje i nastavu 20. veljače 1880., kojom je ravnateljstvu pučkih i srednjih škola naloženo da pedagoški djeluju na mladež.²³ Nakon sjedinjenja Vojne krajine s Banskom Hrvatskom 1881. godine Vladin Odjel za unutarnje poslove temeljem brojnih pritužbi utvrdio je da su u nekim dijelovima bivše Hrvatsko-slavonske krajine bogumrske psovke uzele prevelikog maha, uzrokujući pritom javnu sablazan. Stoga je uredbom od 2. lipnja 1886. godine o zaprečivanju bogumrskih psovki određeno: izdavanje javnog proglasa o tome da su takve psovke strogo zabranjene, kažnjavanje od strane upravnih (redarstvenih) vlasti ili podnošenje kaznene prijave državnom odvjetništvu ako se kažnjivi čin mogao podvesti pod § 122. a. *KZ-a 1852*.²⁴

²⁰ Rehman, Dragutin, K tumačenju zločina smetanja vjerozakona, označenog u § 122. a) k. z., *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 23, br. 6, Zagreb, 1906, str. 462.

²¹ Žigrović-Pretočki, Ivan pl., *Upravno pravo Kraljevina Hrvatske i Slavonije s obzirom na ustav*, Bjelovar, 1911, str. 326.

²² Naredba kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 23. X. 1880. broj 4219, kojom se zabranjuju bogumrske kletve, u: Walka, Artur, *Priručnik za redarstvenu službu*, Zagreb, 1923, str. 543.

²³ *Ibid.*

²⁴ Naredba kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 2. VI. 1886. broj 48.374 iz 1885. o zaprečivanju bogumrskih kletvi, u: Walka, A., *op. cit.* (bilj. 22), str. 543-544.

3.2. Smetanje vjerozakona u užem smislu (§ 122. b.)

Ovaj oblik počinjenja sastoji se u tome da počinitelj (bez obzira na svoju vjeroispovijest) neovlašteno prekida, sprječava ili onemogućava bogoslužje, pojedine čine bogoslužja ili vjerske svečanosti državno priznate vjere. Predmetom kaznenopravne zaštite jest zajamčeno pravo zakonom priznate vjere na zajedničko javno izvršavanje bogoslužja i vjerskih svečanosti. Posve je nevažno je li za izvršavanje bogoslužja neke zakonom priznate vjere na određenom mjestu bilo potrebno posebno dopuštenje, kao i to je li ono bilo ishođeno ili nije. Sprečavanje pojedinca da sudjeluje u bogoslužju ne može se podvesti pod ovaj zločin. Radnja počinjenja sastoji se u namjernom smetanju izvršavanja bogoslužja, tj. prekidanju, sprječavanju ili onemogućavanju započinjanja ili nastavljanja čina bogoslužja. Osim poduzimanjem neposredne radnje kojom se prekida molitva okupljenih ono se moglo počinuti i namjernim glasnim smijehom i galamom u bogomolji ili u njezinoj neposrednoj blizini.²⁵ Ako bi tom prigodom došlo do primjene nasilja uslijed kojega je namjerno tjelesno ozlijeđen duhovnik tijekom ili radi izvršavanja svoje službe, dolazilo je do stjecaja zločina smetanja vjerozakona sa zločinom teške tjelesne ozljede, bez obzira na to je li ozljeda duhovnika doista objektivno imala obilježja teške ozljede (§ 153. *KZ-a 1852.*). Iz navedenog proizlazi kako je duhovnicima u pogledu izvršavanja njihove službe bila zajamčena pojačana kaznenopravna zaštita.²⁶ Također, moguć je stjecaj sa zločinom javnog nasilja usmjerenim protiv zakonito priznatih skupova koji se održavaju uz sudjelovanje ili pod nadzorom državne vlasti (§ 78. *KZ-a 1852*) ili pak nasilnim nasrtajem na tuđe nepokretno dobro (§ 83. *KZ-a 1852*).²⁷

Drugi mogući način počinjenja zločina smetanja vjerozakona iz § 122. b. sastoji se u javnom iskazivanju prijezira prema nekoj zakonito priznatoj vjeri, i to sramotnim oskrvnućem predmeta namijenjenih za bogoslužje ili kojom drugom radnjom, govorom, tiskopisom (uključujući slikovne prikaze poput karikatura) ili raširenim spisom. Smetanje vjerozakona oskrvnućem predmeta

²⁵ Herbst, Eduard, *Handbuch des allgemeinen österreichischen Strafrechtes, Erster Band. Von den Verbrechen*, Beč, 1871, str. 277; Janka, Karl, *Das österreichische Strafrecht, Zweite Auflage durchgesehen und ergänzt von Friedrich Rulf*, Prag-Beč-Leipzig, 1890, str. 312.

²⁶ Osim duhovnicima pojačana kaznenopravna zaštita pružena je i sljedećim kategorijama osoba: roditeljima, javnim službenicima, svjedocima ili vještacima, i to samo ako je tjelesna ozljeda nanesena tijekom ili radi izvršavanja njihove službe. Kvalifikatorna okolnost ovdje se sastoji u osobnom svojstvu ozlijeđene osobe, zbog čega zakon ozljedu, koja sama po sebi može biti i laka, izjednačava s teškom tjelesnom ozljedom. Frühwald, Wilhelm Theodor, *Handbuch des österreichischen Strafrechte, Erster Theil: Das Strafgesetz, die Pressordnung und die Gesetze über die anderen von den Gerichten zu strafenden Gesetzesübertretungen*, Beč, 1855, str. 136; Šilović, J., *op. cit.* (bilj. 16), str. 231.

²⁷ Waser, J., *op. cit.* (bilj. 18), str. 213.

namijenjenih bogoslužju zabilježeno je u sljedećem primjeru iz sudske prakse: „Buduć da po izraelitskoj vjeri za njekeje izraelitske službe božje treba nekakvoga posudja zajedno sa vodom u njem: to se ima ovo posudje zajedno sa vodom u njem držati za spravu određenu za službu božju, i tko ovu vodu razlije, okalja se oskvrnućem sprave određene za službu božju.“²⁸ Prema tome pod navedeni oblik počinjenja može se podvesti svaka difamirajuća zloporaba određenih pokretnih predmeta koji su svojim posvećenjem namijenjeni bogoslužju, kao što su primjerice pokaznica (*monstranca*) ili čestičnjak (*ciborium*).²⁹ Ako bi tom prilikom došlo do njihova oštećenja, ovisno o okolnostima postojao je stjecaj sa zločinom zlobnog oštećenja tuđeg vlasništva (§ 85. *KZ-a 1852*), ili pak s prekršajem zlobnog oštećenja tuđeg vlasništva (§ 468. *KZ-a 1852*).

Radnja počinjenja morala je biti javna, što proizlazi iz same formulacije stavka b., prema kojoj je nužno da počinitelj „javno pokaže da prezire viero-zakon“. Pritom je nevažno je li radnja počinjena prilikom vjerske svečanosti ili bogoslužja u bogomolji (primjerice tijekom euharistije), u privatnoj kući tijekom obreda zaruka ili krštenja, ili na otvorenom tijekom pogreba ili procesije. Javnost radnje u užem smislu znači da je poduzeta pred više ljudi na određenom mjestu kojemu je svatko mogao slobodno pristupiti. U širem smislu, javnost postoji i u slučaju okupljanja više osoba u zatvorenim prostorima. Tako je primjerice sudska praksa utvrdila kako se javnim mjestom smatra i kasino jer on nije pristupačan samo svojim članovima, tj. individualno određenom krugu osoba, već i drugim osobama, stranim gostima i posluži. Također, nije potrebno da su radnju smetanja zamijetili svi ili većina nazočnih niti da je njome izazvana javna sablazan.³⁰ U pogledu krivnje kod počinitelja mora postojati namjera javnog iskazivanja prijezira. Ako ona ne postoji, tada će se raditi o prijestupu vrijeđanja zakonom priznate crkve ili vjerske zajednice iz § 303. *KZ-a 1852*, o čemu će biti više riječi u nastavku rada.³¹

Nesmetano vršenje bogoslužja i svečanosti zakonito priznatih vjera nastojalo se osigurati i u okviru upravnog (redarstvenog) prava. U svrhu svetkovanja nedjelje i praznika uredbom hrvatsko-slavonskog namjesništva od 3. svibnja 1858. određena je obustava ili ograničenje javnog trgovanja i obavljanja obrta, bučnih i ometajućih radnji koje se vide ili čuju s ulice (primjerice građevinskih radova), javnih zabava, kao i to „da se ne čini ništa, što smeta, što se ne slaže sa svetkovanjem nedieljah i praznikah, što sablažnjuje, ili što muti službu bož-

²⁸ Razjasnjivanje kaznenoga zakona po presudah glavnoga državnoga sudišta. (Dalje.), *Pravnik. Časopis za pravne i državne znanosti*, god. 2, br. 9, Zagreb, 3. ožujka 1854., str. 68.

²⁹ Jenull, Sebastian, *Das oesterreichische Criminal – Recht nach seinen Gründen und seinem Geiste, Zweyter Theil*, Zweyte unveränderte Auflage, Beč, 1837, str. 92.

³⁰ Waser, J., *op. cit.* (bilj. 18), str. 214; Šilović, J. (ur.), *op. cit.* (bilj. 11), str. 138.

³¹ Frühwald, W. T., *op. cit.* (26), str. 137; Šilović, J., *op. cit.* (bilj. 16), str. 303.

ju³².³² Održavanje kazališnih predstava, javnih plesova i javnih zabava na određene dane bilo je regulirano uredbom bana od 10. studenog 1900. godine.³³ Apsolutna zabrana održavanja kazališnih predstava i javnih zabava postojala je tijekom zadnja tri dana Velikog tjedna, na Tijelovo te na Badnjak. Na Uskrs, Duhove, Božić, Blagovijest i Malu Gospu mogle su se održavati samo javne predstave u dobrotvorne svrhe i uz dozvolu upravne (redarstvene) vlasti. Za Hrvatsko zemaljsko kazalište tu je dozvolu izdavala zemaljska vlada. Sve su se povrede kažnjavale kao upravni (redarstveni) prijestup novčanom kaznom u iznosu od 1 do 100 forinti ili zatvorom u trajanju od šest sati do 14 dana.³⁴ Naposljetku, u § 2. *Zakona o vjeroispovjednim odnosima od 17. siječnja 1906.* zabranjeno je za vrijeme bogoslužja na praznike i svečane dane bilo koje zakonom priznate vjere u neposrednoj blizini crkve obavljati poslove kojima bi se smetala ili umanjivala svečanost. To je vrijedilo i na ulicama tijekom svečanih procesija.³⁵

3.3. Navođenje kršćanina na otpadništvo od kršćanstva (§ 122. c.) i širenje bezvjerstva ili lažljivog učenja koje se protivi kršćanskoj vjeri (§ 122. d.)

Radnja počinjenja iz § 122. c. sastoji se u nastojanju navesti kršćanina na otpadništvo od kršćanske vjere, što je moglo biti počinjeno usmeno, pismeno, putem tiskopisa ili slikovnim prikazima. Za postojanje zločina nije potrebno da je radnja dovršena, tj. da je doista za posljedicu imala otpadništvo od kršćanske vjere. Navođenje na prijelaz iz jedne kršćanske vjere u drugu kršćansku vjeru prema ovoj odredbi nije bilo kažnjivo. Također, sam odmetnik od kršćanstva nije odgovarao za zločin. Međutim otpadništvo od kršćanstva bilo je navedeno kao jedan od razloga za razbaštinjenje djeteta u § 768. st. 1. *Op-*

³² Naredba c. kr. hrvatsko-slavonskoga namiestništva od 3. Svibnja 1858, o spoljašnjem svetkovanju nedieljah i praznikah po gradovih i tērgovištih u Hērvtaskoj i Slavoniji, *ZVL*, god. 1858, razdiel II., kom. VI, br. 18, str. 64.

³³ Naredba bana kraljevinah Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 10. studenoga 1900. br. 5573. Pr., glede obdržavanja kazališnih predstava, javnih plesova i inih javnih zabava na stanovite dane, *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju* (dalje: *SZN*), god. 1900, kom. XI, br. 89, str. 94-95.

³⁴ Cesarska naredba od 20. Travnja 1854, kriepostna za svekolike krunovine, izim kraljevine lombardezko-mlietačke i Krajine vojničke, kojim se izdaje propis, kako se imadu ovršivati naredbe i presude cesarskih vlastih političkih i redarstvenih, *ZVL*, god. 1854, razdiel I., kom. X, br. 101, str. 232.

³⁵ Zakon od 17. siečnja 1906. o vjeroispovjednim odnosima, *SZN*, god. 1906, kom. III, br. 8, str. 138-139; Žigrović-Pretočki, I. pl., *op. cit.* (bilj. 21), str. 599.

ćeg građanskog zakonika (dalje: *OGZ*).³⁶ Namjera počinitelja nije smjela biti usmjerena prema iskorjenjivanju svih vjera uopće jer je u tom slučaju posrijedi širenje bezvjerstva, koje je zasebno normirano u sljedećem stavku. Pokušaj tog oblika počinjenja smetanja vjerozakona nije moguć jer je već samo nastojanje („koji nastoji“) određeno kao zločin.³⁷ *Ratio* navedene odredbe bio je u zaštiti kršćanske vjere kao duhovnog temelja države, čemu u prilog govori i sljedeći citat: „Nu odkada je država priznala Krstovu vjeru i crkvu kao podlogu svoga života, od tada je država (govorimo u jednobroju, jer sve države kulturne, koje to ime zaslužuju, stoje na kršćanskoj podlozi) smatrala i smatra svojom zadaćom, crkvu svestrano podupirati u vršenju njezine misije. Kršćanska država to i mora činiti, jerbo crkva religioznim i moralnim odgojivanjem državljana podupire državu, svojim uredbama olahkoćuje državi u veliko njezinu vlastitu zadaću (...) Uzvišenost kršćanstva nad svimi nekršćanskimi vjerami stoji uprav u tom, da se kršćanska vjera ne može na ni jedan način zamieniti s nekršćanskom. Ovaj bitni biljeg kršćanstva ne može država, dok je isto kršćanska, izbrisati bez velike pogibelji za sebe i za kršćanstvo.“³⁸ U promatranom razdoblju otpadništvo od kršćanstva smatralo se dubokim padom i gubitkom svake vjere.³⁹

Naposlijetku, zločin smetanja vjerozakona moguće je počinuti i širenjem bezvjerstva (*irreligio*) ili raznošenjem lažljivog učenja koje se protivi kršćanskoj vjeri, čime se narušava moralno-vjerski poredak u državi (§ 122. d.). Smatralo se kako je vjera „prava majka morala, izvor dobre, prave i istinske slobode, bez koje je pravo samo formalizam lišen svakoga sadržaja“.⁴⁰ Zbog navedene međuovisnosti morala i vjere vjera je državi jamčila trajnu i čvrstu potporu. Stoga je država revnosno pazila na to da ne dođe do podrivanja kršćanskog nauka širenjem bezvjerstva ili lažljivog učenja.⁴¹ Kao i kod prethodnog oblika počinjenja, pokušaj nije moguć jer je za zločin dovoljno samo nastojanje počinitelja.

³⁶ Rušnov, Adolfo, *Tumač Obćemu austrijskomu građanskomu zakoniku. Knjiga druga*, Zagreb, 1891, str. 196-197.

³⁷ Frühwald, W. T., *op. cit.* (bilj. 26), str. 137.

³⁸ Prof. dr. L. M. (najvjerojatnije prof. Mihajlo Lanović, *op. a.*), Može li kršćanin podanik Hrvatske i Slavonije prešavši na mozaičku vjeru, u Hrvatskoj i Slavoniji sklopiti valjanu ženitbu s osobom mozaičke vjere?, *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 10, br. 5, Zagreb, 1884, str. 324, 328.

³⁹ Korizmene poslanice njemačkih biskupa (Dalje.), *Zagrebački katolički list*, god. 26, br. 12, Zagreb, 25. ožujka 1875., str. 92.

⁴⁰ Waser, Julius, Das Verbrechen der Religionsstörung. *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 4, br. 50, Beč, 1853, str. 209.

⁴¹ Moser, Adolf, *Religion und Strafrecht insbesondere die Gotteslästerung*, Strafrechtliche Abhandlungen, sv. 110, Breslau, 1909, str. 46-47.

Odredbe § 122. c. i d. *KZ-a 1852* o navođenju na otpadništvo od kršćanstva i širenju bezvjerstva i lažljivog učenja protivnog kršćanskoj vjeri, kao i spomenuti § 768. st. 1. *OGZ-a*, u austrijskom dijelu Monarhije izrijeком su ukinuti čl. 7. *Zakona o uređenju interkonfesionalnih odnosa državljana od 25. svibnja 1868.* Sukladno načelu slobode vjere, ovaj je zakon omogućio svakome da nakon navršenih 14 godina života prijeđe iz bilo koje vjere na bilo koju drugu vjeru (uključujući i nekršćansku), kao i bezvjerstvo. Ipak, i dalje je bilo zabranjeno primjenom prisile ili lukavstvom navoditi pripadnike jedne vjere na prijelaz u drugu vjeru.⁴² U Hrvatskoj i Slavoniji navedene su odredbe ostale na snazi. Pored toga *Zakon o vjeroispovjednim odnosima od 17. siječnja 1906.* isključio je mogućnost bezvjerstva jer građanin nije mogao ne pripadati nekoj vjeri. Zakon je propisao način na koji se utvrđuje vjerska pripadnost djece, koja su u pravilu slijedila vjersku pripadnost roditelja. Jednom utvrđena vjerska pripadnost djeteta nije se mogla mijenjati prije navršene 18. godine života. Nakon navršenih 18 godina zajamčen je slobodni prijelaz „na koju od zakonito priznatih kršćanskih vjeroispovijesti“, ali ne i prijelaz na nekršćanske vjere. Time su kršćanske vjerske zajednice bile stavljene u povlašteni položaj.⁴³

3.4. Kazna

Propisana kazna za osnovni oblik zločina smetanja vjerozakona jest tamnica u trajanju od šest mjeseci do godinu dana (§ 124. *KZ-a 1852*). Međutim ako je smetanjem vjerozakona prouzročena javna sablazan, ili ako je došlo do zavođenja na otpadništvo od kršćanstva ili na bezvjerstvo, ili je s radnjom počinjenja bila povezana opća opasnost, posrijedi je kvalificirani oblik zločina koji se strože kažnjava, i to teškom tamnicom u trajanju od jedne do pet godina, a u slučaju velike zlobe ili opasnosti i do deset godina (§ 123. *KZ-a 1852*).

Pitanje postojanja javne sablazni kao kvalifikatorne okolnosti u cijelosti je predstavljalo pravno pitanje, čiji se odgovor temeljio na zaključku suda izvedenom iz činjeničnih okolnosti konkretnog slučaja. Za postojanje javne sablazni nije dovoljno da je radnja počinjena na javnom mjestu ili u nazočnosti dvije ili

⁴² Gesetz vom 25. Mai 1868, wodurch die interconfessionellen Verhältnisse der Staatsbürger in den darin angegebenen Beziehungen geregelt werden, *RGBl.*, god. 1868, kom. XIX, br. 49, str. 100; Šilović, Josip, *Kazneno pravo. Po Dru. K. Janki*, Četvrto popravljeno izdanje, Zagreb, 1908, str. 411; Aebli, Fritz, *Die Religionsdelikte in ihrer geschichtlichen Entwicklung ihre Behandlung im geltenden Recht mit Berücksichtigung der deutschen und schweizerischen Strafgesetzentwürfe*, Inaugural-Dissertation der Staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität Zürich zur Erlangung der Würde eines Doktor juris utriusque, Zürich, 1914, str. 34-35.

⁴³ Zakon od 17. siječnja 1906. o vjeroispovjednim odnosima, *op. cit.* (bilj. 35), str. 138-144; Čepulo, D., *op. cit.* (bilj. 7), str. 176-177, 179.

tri osobe, već se pod tim pojmom morala razumjeti opća sablazan. Ovo posebno vrijedi u slučaju smetanja vjerozakona iz § 122. b., za čije je počinjenje već bilo nužno da počinitelj „javno pokaže da prezire viero zakon“. Kako je ovdje javnost počinjenja jedno od bitnih obilježja zločina, ona sama za sebe nije dostajala da ujedno bude i kvalifikatorna okolnost.⁴⁴ Postojanje javne sablazni nalazimo u sljedećem primjeru iz sudske prakse. Sudbeni stol u P. 6. listopada 1898. donio je presudu kojom je okrivljenik M. P., 38 godina star, rimokatolik, trgovac i otac dvoje djece, proglašen krivim što je dana 22. svibnja 1898. na kuglani krčme kod kolodvora u S. izjavio pred više ljudi: „Da j... Jezusa, da on kupi Jezusa za 10 novčića, da smije po njem gaziti, da ga je već gazio i da će ga još gaziti, da on ne vjeruje u Boga, da je njegov Bog u džepu.“ Kako je huljenjem Boga riječju izazvao javnu sablazan, osuđen je za kvalificirani oblik zločina smetanja vjerozakona na tešku tamnicu u trajanju od šest mjeseci poostrenu jednim postom svakih 14 dana. Postojanje javne sablazni proizlazilo je iz sljedećih činjeničnih okolnosti: na kuglani krčme kod kolodvora prilikom počinjenja zločina nalazilo se do 20 osoba, o tome se javno pričalo po selu, a u crkvi je bila održana propovijed protiv okrivljenika M. P. Također, po iskazu župnika i potvrdi općinskih i kotarskih vlasti, utvrđeno je kako je okrivljenik po svojoj naravi i ponašanju bio sposoban počiniti zločin za koji se tereti.⁴⁵ U navedenom je slučaju, korištenjem mogućnosti izvanrednog ublažavanja kazne iz § 55. *KZ-a 1852*, kazna teške tamnice bila izrečena u trajanju kraćem od predviđenog zakonskog minimuma. Naime kod zločina za koje je propisana kazna do pet godina, prilikom odmjeravanja kazne u obzir se uzimala nevina obitelj počinitelja i velika šteta koja je mogla nastati zbog duljeg trajanja kazne. Stoga se trajanje kazne moglo skratiti i ispod šest mjeseci, ali uz izricanje jednog ili više poostrenja.

4. PRIJESTUPI PROTIV VJERE (§§ 303.-304. *KZ-a 1852*)

Lakši slučajevi delikata protiv vjere normirani su u drugom dijelu *KZ-a 1852*, koji se odnosi na prijestupe i prekršaje („O prestupcih i prekršajih“, §§ 233.–532.), u glavi 13., u kojoj su propisani prijestupi i prekršaji protiv javnog mira i reda. U *KZ-u 1852* normirana su dva prijestupa protiv vjere: vrijeđanje zakonom priznate crkve ili vjerske zajednice (§ 303.) i promicanje vjerske sljedbe koju je država ustanovila kao nedopuštenu (§ 304.).⁴⁶

⁴⁴ Herbst, E., *op. cit.* (bilj. 25), str. 279.

⁴⁵ V. B., K tumačenju §. 122. sl. a) k. z., *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 25, br. 9, Zagreb, 1899, str. 556-557.

⁴⁶ Šilović, J. (ur.), *op. cit.* (bilj. 11), str. 292-295.

4.1. Vrijedanje zakonom priznate crkve ili vjerske zajednice (§ 303.)

Prijestup „vrijedjanja crkve ili družbe vjerozakonske zakonito priznane“ moguće je počinuti na tri načina. Ovaj prijestup čini tko javno ili pred više ljudi usmeno ili nekom drugom radnjom, putem tiska, u raširenim predstavama, slikom ili pismom pogrdi ili nastoji poniziti učenja, običaje i uredbe zakonito priznate crkve ili vjerske zajednice. Prijestup se razlikuje od zločina smetanja vjerozakona po obilježju javnog pokazivanja prijezira koje kod zločina smetanja vjerozakona mora postojati, a kod prijestupa ga ne smije biti. Kod prijestupa se uvijek radi o poruzi i lakomislenom ruganju.⁴⁷ Pod pojmom uredbi zakonito priznate crkve ili vjerske zajednice imaju se smatrati i njihove zgrade namijenjene za izvršavanje bogoslužja (bogomolje), duhovne misije poslone da dijele sv. sakramente i vode duhovne vježbe, kao i Petrov novčić (*Denarius Sancti Petri*) te druga prinošenja (*oblatio*) određena za crkvene svrhe. Stoga su i navedene uredbe zaštićene § 303.⁴⁸ Ovaj prijestup čini tko pogrdi križ kao predmet štovanja i klanjanja izjavom da su se mladići u procesiji baš nanosili „toga granatoga panja“, jer je okrivljenik to rekao u namjeri da pogrdi ili ponizi učenje Katoličke crkve. Obrazloženje se sastojalo u sljedećem: „Križ naime smatra se simbolom kršćanstva u obće, a napose pako simbolom katoličke crkve i stoji kao takov u toliko u najtjesnijem savezu sa naukom kršćanskim, u koliko ima da sjeća kršćane na najvažniju nauku kršćansku, nauku najme, da je Isus Krst smrću svojom na križu spasio griešno ljudsko koljeno. Poraba i poštovanje toga simbola, osobito kad je crkvom posvećen, jest uredba crkve kršćanske; tko dakle poruži ili pogrdi ovaj simbol, čini prestupak u § 303. k. z. navedeni, ako je dokazana zla nakana, da pogrdi ili ponizi kršćanski nauk.“⁴⁹ Međutim, dopuštene i slobodne su one izjave koje se odnose na kritiku križa ili slike svetaca kao umjetničkih djela, tj. kritike koje se odnose na način izrade ili slikanja, a ne na predmet štovanja zakonom priznate vjeroispovijesti.⁵⁰ Također, tvrdnja da je iz braka Blažene Djevice Marije sa svetim Josipom, Isusovim hraniteljem, poteklo više djece protivi se učenju Katoličke crkve o djevičanstvu Majke Božje te je stoga podobna da ponizi i izvrgne ruglu učenja Katoličke crkve.⁵¹ Dakako, kaznenopravna zaštita iz § 303. KZ-a 1852 ne može se protegnuti na one sadržaje koji se nalaze u učenju, uredbama i običajima islama kao zakonom priznate vjere, a koji su u potpunoj opreci s pozitiv-

⁴⁷ Šilović, J., *op. cit.* (bilj. 42), str. 412.

⁴⁸ Šilović, J. (ur.), *op. cit.* (bilj. 11), str. 295.

⁴⁹ Tko pogrdi križ i to kao predmet štovanja i klanjanja, krivac je prestupka § 303. k. z., *Mjesečnik pravnika društva*, god. 10, br. 4, Zagreb, 1884, str. 275-276.

⁵⁰ *Ibid.*, str. 276.

⁵¹ Šilović, J. (ur.), *op. cit.* (bilj. 11), str. 294-295.

nim pravom (primjerice poligamija, ropstvo kao pravna ustanova, osakaćenje zbog krađe i dr.).

Drugi mogući način počinjenja ovoga prijestupa sastoji se u uvredi duhovnika zakonom priznate crkve ili vjerske zajednice tijekom, kao i neposredno prije ili poslije izvršavanja bogoslužja. Pod izvršavanje bogoštovlja u smislu § 303. spada i katehizacija (*katechesis*), tj. poučavanje župljana kršćanskom nauku u crkvi, koju su svećenici dužni strogo i pod svojom savješću održavati. Naime pod pojmom izvršavanja bogoštovlja obuhvaćene su: „ne samo funkcije sakramentalnoga karaktera, nego svi akti i sve uredbе, koje prema liturgičkim uredbam dotične vjeroispovijesti izrazuju službu božju t. j. zamienito poticanje na pobožnost, dizanje pouzdanja u Boga i klanjanje najvišega bića.“⁵² Stoga je kriv za prijestup iz § 303. okrivljenik koji je lažnom optužbom za zločin krađe uvrijedio katoličkog župnika dok je obavljao službu Božju, tj. dok je podučavao svoje župljane kršćanskom nauku prije održavanja večernje mise.⁵³ Objekt ovoga prijestupa je duhovnik neke zakonito priznate crkve ili vjerske zajednice neposredno prije početka ili završetka bogoslužja ukoliko se po mjestu i odjeći može razabrati da je u tijeku izvršavanje bogoslužja, odnosno da će ono svaki čas započeti ili pak završiti. Uvreda čini svaka izjava kojom se umanjuje dostojanstvo duhovnika. Stoga je dovoljno da inkriminirana izjava općenito sadrži nešto što ne dolikuje duhovniku jer se ovim prijestupom ne štiti samo osoba duhovnika, već u većoj mjeri njegov crkveni ugled i dostojanstvo. Uvreda svećenika u smislu § 303. nalazimo i u riječima okrivljenika da „svaki onaj je lud i nepošten, koji dolazi u crkvu dok je ovaj pop“ jer se njima očigledno svećeniku pripisuju takva svojstva koja ga čine nedostojnim za vršenje svećeničkog zvanja.⁵⁴ Primjer prijestupa iz § 303. počinjenog uvredom duhovnika također nalazimo u sljedećem slučaju iz sudske prakse. Grkokatolički duhovnik Vladimir G. je po završetku bogoslužja, odjeven u stolu, izašao u crkveno predvorje radi blagoslova uskrasnih pogača i hrane župljana. No prije nego što je započeo s blagoslovom hrane, pročitao je popis župljana koji nisu obavili uskrсну ispovijed te je dodao kako njima neće blagosloviti hranu. Potom je pozvao župljane na uobičajeno davanje uskrasnih milodara. Nakon toga, a prije samog početka blagoslova hrane, okrivljenik Nikola P. izrekao je sljedeće: „Velečastni! Vi psujete sve; ali ako Vas počmu grditi svi?!“⁵⁵ Nedvojbeno

⁵² Obdržavanje „kršćanskoga nauka“ jest izvršivanje bogoštovlja u smislu § 303. k. z., *Mjesečnik pravničkoga društva*, god. 9, br. 10, Zagreb, 1883, str. 762.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Šilović, J. (ur.), *op. cit.* (bilj. 11), str. 292-293.

⁵⁵ Matasović, Luka, a) Objektom prestupka u drugoj alineji § 303 k. z. predviđena mora se smatrati duhovnik neposredno prije, nego će službu božju odpočeti ili svršiti sveudilj, na koliko se to po mjestu ili ruhu raspoznati dade, da ili službu još vrši, ili će takovu taj čas da odpočme, ili svrši. b) Uvriedu čini svaka izjava, koja dostojanstvo duhovnika umanjuje ili snizuje, ma ta izjava i ne bila tako jaka, da bi uključila učin prekršaja § 496 k. z. c) Cigle rieči „Velečastni!

je kako navedena izjava općenito uvredljiva za duhovnika. No ovdje je bilo sporno je li duhovnik u trenutku kada je okrivljenik izjavio inkriminirajuću rečenicu izvršavao bogoslužje, odnosno mogu li se radnjama u vezi s njim smatrati čitanje popisa onih koji se nisu ispovjedili pred Uskrs, kao i njegov poziv župljanima da mu se dadu milodari. Povodom žalbe državnog odvjetništva na prvostupanjsku oslobađajuću presudu, vrhovni je sud ustanovio da je duhovnik u trenutku kada se spremao na blagoslov pogača, iako nije obavljao obredne radnje, ipak djelovao u okviru svojih dušobrižničkih dužnosti koje su bile povezane s obrednim blagoslovom pogača, kao i to da su svi nazočni vjernici s time bili upoznati.⁵⁶

Konačno, prijestup iz § 303. čini tko se tijekom javnog izvršavanja bogoštovlja jedne od zakonom priznatih vjeroispovijesti ponaša nepristojno, tako da bude na sablazan drugima, pod uvjetom da pritom nema namjernog smetanja vršenja vjerozakona i prema tome zločina smetanja vjerozakona iz § 122. b. Ako bi pak nepristojnim ponašanjem došlo do smetanja vjerozakona, tada se radnja ima kvalificirati kao zločin smetanja vjerozakona u užem smislu prema § 122. b.⁵⁷ Dovoljno je da nepristojno ponašanje može prouzročiti sablazan, ne zahtijeva se da je sablazan doista nastala. Taj je prijestup počinio okrivljenik kada je vikanjem na svećenika htio spriječiti da procesija prođe preko njegova obrađenog zemljišta. Utvrđeno je kako način na koji je okrivljenik iznio svoj opravdani zahtjev da procesija ne prođe preko njegova obrađenog zemljišta radi izbjegavanja štete „vrijeđa formu vladanja u vanjskom odnošaju, kako je utvrđena običajem i propisana, da je dakle bio nepristojan“.⁵⁸ Optuženik je ustrajao u svojem nepristojnom ponašanju i nakon što mu je župnik svojom opomenom pružio mogućnost da primjereno iznese svoj zahtjev. Izgovorene riječi ne mogu se smatrati uvredljivima jer okrivljenik njima izražava samo da neće slušati opomenu župnika da ne viče. Stoga osobno poštenje župnika ili njegova čast nisu bili povrijeđeni. Nepristojno ponašanje okrivljenika prouzročilo kod drugih sablazan i nemir pa se procesija morala uputiti drugim putem od planiranog. Naposljetku, ustanovljeno je kako privatnopravno ovlaštenje da zaštiti svoj posjed nije oslobađalo okrivljenika od dužnosti da se pri izvršavanju ovoga prava pridržava onih granica koje § 303. *KZ-a 1852* postavlja za zaštitu javnog izvršavanja bogoštovlja.⁵⁹ Također, krivac je ovog prijestupa

Vi psujete (grдите) sve; ali ako Vas počmu grđiti svi?“ jesu za duhovnika uvriedom, *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 18, br. 10, Zagreb, 1892, str. 493-495.

⁵⁶ *Ibid.*, str. 494.

⁵⁷ Šilović, J. (ur.), *op. cit.* (bilj. 11), str. 293.

⁵⁸ O §-u 303. kazn. zak. (drugi i treći slučaj). – Individualizovanje kaznenoga djela po §-u 260. br. 1. kazn. post. (§ 281. br. 3. kazn. post.), *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 41, knj. 1, br. 3, Zagreb, 1915, str. 180-181.

⁵⁹ *Ibid.*

okrivljenik sa šeširod na glavi, koji, kao promatrač crkvene procesije, unatoč opomeni pučanstva, nije htio skinuti šešir. Pritom je posve irelevantno koje je on vjeroispovijesti jer je njegovo nepristojno ponašanje podobno da izazove javnu sablazan.⁶⁰ Sudska praksa pod ovaj prijestup podvodi i svađanje optuženice u crkvi tijekom trajanja ispovijedi. Tom se prigodom pojavilo pitanje je li ispovijed javno bogoslužje. Za prosudbu toga pitanja nije odlučno to što se ispovijedanje grijeha obavlja tihim glasom, uz ispovjednikovu dužnost da čuva ispovjednu tajnu. Dakle ne radi se o sadržaju bogoslužja, već o onome što je od njega vidljivo u vanjskom svijetu. Podjela sakramenta ispovijedi vidljiva je izvana. U konkretnom slučaju ispovijed se obavljala u crkvi pristupačnoj svakome; u njoj su se nalazili i drugi vjernici, koji su čekali svoj red na ispovijed. Stoga se već iz mjesta počinjenja i njegove opće pristupačnosti razabire da je bogoslužje bilo javno. To proizlazi iz okolnosti „što je ispovjednik, kada se počela kavga, sjedio još u ispovjedaonici s namjerom, da nastavi ispovijedanje, te da je izašao iz crkve tek onda, kad nije uspjelo umiriti obje žene, koje su se pravdale“.⁶¹

U pogledu subjektivnog odnosa počinitelja prema djelu, zla nakana (*dolus*) usmjerena na uvredu crkve ili vjerske zajednice ne mora postojati kod sva tri izložena načina počinjenja. U prvom slučaju normiranom u § 303. potrebna je, kako to proizlazi iz upotrijebljenih riječi „uznastoji poniziti“, namjera poniziti i pogrditi učenja, običaje ili uredbne neke zakonito priznate crkve ili vjerske zajednice. Jednako tako, kod sljedećeg načina počinjenja, koji se sastoji u uvredi duhovnika, mora postojati *animus injurandi*. Međutim za treći slučaj, koji se sastoji u nepristojnom ponašanju tijekom javnog izvršavanja bogoštovlja, zakon zahtijeva samo da se počinitelj tijekom javnog vršenja bogoslužja nepristojno ponaša na način koji je podoban kod drugih izazvati sablazan. Dakle uopće se ne traži postojanje namjere da se izazove javna sablazan.⁶²

Propisana kazna za prijestup iz § 303. jest strogi zatvor u trajanju od jednog do šest mjeseci. Kazna strogog zatvora mogla se primjenom *Zakona o pretvoru zatvora drugoga stupnja u globu i o istjerivanju globe od 16. travnja 1902.* preinačiti u novčanu kaznu koja je primjerena imovinskim prilikama osuđenika, pod pretpostavkom postojanja posebnih okolnosti koje je trebalo uzeti u obzir, kao i pretežnih olakotnih okolnosti zbog kojih bi kazna oduzimanja slobode za počinitelja bila nerazmjerno teška.⁶³

⁶⁰ Šilović, J. (ur.), *loc. cit.*

⁶¹ O razlogu ništavosti po br. 5 §-a 281. kazn. post. i §-258. austr. kazn. post. (§ 277. br. 5 i 249 hrv. kazn. post.). – Pravdanje u crkvi, dok svećenik ispovijeda, kao prestupak po § 303., III. slučaj, kazn. zak., *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 42, knj. 1, br. 2, Zagreb, 1916, str. 108-109.

⁶² Šilović, J. (ur.), *op. cit.* (bilj. 11), str. 294.

⁶³ Zakon od 16. travnja 1902. o pretvoru zatvora drugoga stupnja u globu i o istjerivanju globe, *SZN*, god. 1902, kom. V, br. 26, str. 191-193; Šilović, J., *op. cit.* (bilj. 16), str. 208-209.

Osim kaznenopravnim odredbama, ruganje vjerskim svetinjama nastojalo se suzbiti i odredbama upravnog (redarstvenog) prava. Povodom pritužbi svećenstva jednog kotara Zagrebačke nadbiskupije da su se tijekom 1883. godine u pokladno vrijeme događale javne sablazni, kojima su se na različite načine, a posebno pri tzv. „svečanom pokopu fašnika“, vjerske svetinje izrgavale poruzi Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu zamolio je zemaljsku vladu da podređenim upravnim vlastima izda uredbu „kako bi se u buduće takovim, vjersko čuvstvo vrijedjajućim sablaznima na put stalo“.⁶⁴ Stoga je odjel za unutarnje poslove donio uredbu od 3. rujna 1884. godine kojom se zabranjuje ruganje vjerskim svetinjama. Lokalne upravne vlasti bile su dužne strogo paziti na poštivanje vjere i vjerskih propisa na svome području te kroz suradnju s tijelima duhovne vlasti i u interesu javnog morala i poretka strogo postupati protiv svakoga tko bi vjeru izrgavao poruzi.⁶⁵

4.2. Promicanje vjerske sljedbe koju je država ustanovila kao nedopuštenu (§ 304.)

Prijestup „promicanja sljedbe vjerozakonske, koju izjavi država kao nedopustnu“ čini tko radi utemeljenja ili širenja vjerske sljedbe za koju je državna vlast ustanovila da se ne može priznati i dopustiti organizira skupove, drži ili izdaje govore, snubi sljedbenike ili s tom svrhom poduzima neku drugu radnju. Propisana je kazna obični zatvor u trajanju od jednog do tri mjeseca.

Nakon što se pojavila vjerska sljedba nazvana „Novi Jeruzolim, Novo – Salemićani, Ivanovci (Johannesbrüder), izpoviedaoci čistoga nauka kršćanskoga“, Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu izdalo je uredbu od 26. ožujka 1858. godine, valjanu za cijelu Monarhiju, kojom je ustanovljeno kako ne postoje uvjeti za njezino priznavanje kao dopuštene vjerske zajednice jer je navedena sljedba osporavala potrebu javnog štovanja Boga i nije priznavala hijerarhiju bez koje društvo ne može opstati. Promicatelje ove sljedbe trebalo je kazniti prema § 304. *KZ-a 1852*, a ako to nije bilo moguće, trebalo je primijeniti opći propis koji je određivao kako kazniti one neznatne povrede zakona za koje u *KZ-u 1852*, kao ni u posebnim uredbama, nije bila predviđena kazna. Navedeni opći propis predviđao je novčanu kaznu u iznosu od 1 do 100 forinti ili zatvor u trajanju od šest sati do 14 dana.⁶⁶ Kako su sljedbenici raznih nedopu-

⁶⁴ Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 3. IX. 1884. broj 26.902, kojom se zabranjuje izrgavati ruglu vjerske svetinje, u: Walka, A., *op. cit.* (bilj. 22), str. 318.

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ Naredba ministarstvih unutarnjih dielah i pravosudja, zatim vèrhovne vlasti redarstvene od 30. rujna 1857, krepostna za svekolike krunovine, izim Krajine vojničke, kojom se progla-

štenih vjerskih zajednica mijenjanjem naziva sljedbi nastojali zaobići odredbe kojima se takve sljedbe zabranjuju, ministarstvo unutarnjih poslova, pravosuđa, bogoštovlja i nastave, vrhovno vojno zapovjedništvo i vrhovna redarstvena vlast izdali su uredbu od 5. travnja 1859., također valjanu za cjelokupnu Monarhiju. Tom je uredbom određeno kažnjavanje svakoga tko osnuje ili pokuša osnovati vjersku zajednicu koju državna vlast nije izrijeком priznala ili dopustila, zatim svakoga tko u tu svrhu zavodi sljedbenike, drži ili javno izdaje govore, priređuje skupove ili sudjeluje u njima. Počinitelje je u prvom redu trebalo kazniti prema postojećim odredbama *KZ-a 1852*, a ako to nije bilo moguće, prema ranije navedenom općem propisu.⁶⁷ Naposljetku, nakon što se u pojedinim dijelovima Monarhije pojavila vjerska sljedba „Nazareni, Nazarejci ili nasljednici Isuskristovi“, Ministarstvo za bogoštovlje i nastavu te vrhovno vojno zapovjedništvo izdali su uredbu od 20. srpnja 1860. kojom je sekta nazarena izrijeком proglašena nedopuštenom.⁶⁸ U sporazumu s ministarstvom unutarnjih poslova, pravosuđa i redarstva, kao i vrhovnim vojnim zapovjedništvom, određeno je da prema sljedbi nazarena treba postupati prema § 304. *KZ-a 1852*, odnosno ako se radi o vojnoj osobi prema § 561. *Vojničkog kaznenog zakona o zločinima i prijestupima od 15. siječnja 1855.*,⁶⁹ i kažnjavati za prijestup promicanja vjerske sljedbe koju je država proglasila nedopuštenom.

Nedopuštene vjerske sljedbe nazarena i baptista bile su prisutne i na području Hrvatske i Slavonije.⁷⁰ Pravni položaj sljedbi nazarena i baptista bio

šuje obćenit propis, kako se imadu kazniti oni neznatnii prekëršaji zakonah, za koje nije ustanovljena kazan ni u obćenitom zakonu kaznenom, a ni u naredbah osobitih, *ZVL*, god. 1857, razdiel I., kom. XXXIII, br. 195, str. 556.

⁶⁷ Naredba ministarstvih unutarnjih dielah, pravosudja, bogoštovja i nastave, vèrhovnoga zapovjedništva vojske i vèrhovne vlasti redarstvene od 5. Travnja 1859, kriepostna za svukoliku cesarevinu, kojom se uslied previšnjje odluke od 1. Travnja 1859 izjavljuje, da je kašnjjiv svaki onaj, koi samovlastno uvodi vierozakonsku družbu (sliedbu), koje uprava dèržavna nije naročito priznala ili dopustila, ili koi udioničtvuje u uvodjenju takovom, *ZVL*, god. 1859, razdiel I., kom. VIII, br. 54, str. 90-91.

⁶⁸ Naredba ministarstva za bogoštovlje i nastavu, zatim verhovnoga zapovjedništva vojske od 20. Serpnja 1860., kriepostna za svukoliku cesarevinu, glede vierozakonske sliedbe koja se pojavljuje pod imenom: „Nazarenah“, „Nazarejacah“ ili „nasliednikah Isukerstovih“, *SZN*, god. 1863, svezak I., kom. VI, br. 109, str. 179.

⁶⁹ *Vojnički kazneni zakon od 15. siečnja godine 1855. o zločinima i prestupcima. Službeni prevod*, Budimpešta, 1902, str. 297-298.

⁷⁰ Grbanović, Luka, Nazarenstvo u Sriemu, *Zagrebački katolički list*, god. 22, br. 41, Zagreb, 12. listopada 1871., str. 336-338; Bajsčić, Vjekoslav *et. al.*, *Vjerske zajednice u Jugoslaviji*, Zagreb, 1970, str. 43. Knežević, Ruben, Prigodom 75. obljetnice otvaranja baptističkog molitvenog doma u Daruvaru. O počecima baptizma u Hrvatskoj, *Glas Crkve. Službeno glasilo saveza baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj*, br. 25, Zagreb, prosinac 2005, str. 12-13; Marinović Bobinac, Ankica; Marinović Jerolimov, Dinka, *Vjerske zajednice u Hrvatskoj. Kratka povijest, vjerovanje, obredi, hijerarhija, organizacija, članstvo, tradicija, običaji i blagdani*, Zagreb, 2008, str. 115.

je uređen uredbom zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu te Odjela za unutarnje poslove od 15. prosinca 1893., kojom je ujednačeno postupanje s ovim sljedbama u Hrvatskoj i Slavoniji.⁷¹ Navedena je uredba zbog krivoga tumačenja u praksi naknadno bila preinačena i dopunjena uredbom od 12. studenog 1895.⁷² Obje uredbe izrijekom su odredile kako sljedbe nazarena i baptista nisu zakonom priznate vjerske zajednice. Kao što je prije navedeno, *Zakon o vjeroispovjednim odnosima od 17. siječnja 1906.* isključio je mogućnost bezvjerstva pa je svaki građanin morao pripadati jednoj od zakonom priznatih vjera. Osim toga vjerski prijelaz je bio pravno moguć samo na neku od zakonito priznatih kršćanskih vjera. Posljedica izloženog zakonskog uređenja bila je da su se nazareni i baptisti, kao sljedbenici vjera koje nisu bile zakonom priznate, pravno smatrali i dalje pripadnicima one zakonom priznate vjere kojoj su pripadali prije otpadništva. Ipak, izrijekom je određeno kako se nazareni i baptisti ne smiju prisiljavati na izvršavanje vjerskih čina zakonom priznate vjere kojoj su pripadali. Pravnu valjanost imali su samo vjerski obredi koji su bili izvršeni prema propisima zakonom priznate crkve pa je stoga brak sklopljen po učenju nazarena ili baptista bio pravno nevaljan, a djeca iz takva braka bila su nezakonita. Djeca rođena u obitelji nazarena ili baptista do svoje su se 18. godine smatrala sljedbenicima one zakonom priznate vjere kojoj su pravno pripadali njihovi roditelji. Stoga su roditelji bili dužni svoju djecu krstiti, odgajati i katehizirati u školi u dotičnoj zakonom priznatoj vjeri, na što ih se moglo prisiliti upravnim i sudskim putem.⁷³ Sljedbenici sekte nazarena i baptista nisu mogli javno izvršavati bogoštovlje. Njihovi skupovi bili su izrijekom izuzeti od primjene *Zakona o pravu sakupljati se, od 14. siječnja 1875.* Ipak, dopušteno im je sastajati se radi zajedničkog vršenja bogoštovlja, ali samo u privatnoj kući jednog od sljedbenika i uz prethodnu prijavu nadležnoj upravnoj vlasti. Skup je morao biti ograničen samo na one osobe koje je vlasnik kuće poznavao i pozvao.⁷⁴

Samo pohađanje skupova vjerske sljedbe koja je utvrđena kao nedopuštena, ali bez agitatornog djelovanja za tu sljedbu, nije činilo prijestup iz § 304.

⁷¹ Naredba kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu i odjela za unut. poslove od 15. prosinca 1893. br. 8940., kojom se određuje jednoličan postupak sa sektom nazarena i baptista u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, *SZN*, god. 1894, kom. I., br. 2., str. 35-37.

⁷² Naredba kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu i odjela za unutarnje poslove od 12. studenoga 1895. br. 12.200., kojom se preinačuju odnosno nadopunjuju neke ustanove naredbe od 15. prosinca 1893. broj 8940. o jednoličnom postupku sa sektom Nazarena i Baptista u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji (Sbornik 1894. kom I., br. 2.), *SZN*, god. 1895, kom. XX., br. 87., str. 589-592.

⁷³ Gross, K., *loc. cit.*

⁷⁴ Naredba kralj. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu i odjela za unutarnje poslove od 12. studenoga 1895..., *op. cit.* (bilj. 72), str. 590.

KZ-a 1852 niti potpada pod odredbe kaznenog prava. To je stajalište Stol sedmorice zauzeo u svojoj rješidbi od 19. listopada 1895. povodom ništavne žalbe državnog nadodvjetništva za obranu zakona. Povod toj rješidbi bila je dotadašnja praksa sudova u Hrvatskoj i Slavoniji, koji su smatrali da su sljedbenici nazarena, prisustvovanjem skupu nazarenske sljedbe koju je državna uprava proglasila nedopuštenom, počinili prekršaj sudjelovanja u tajnim i zabranjenim društvima iz § 298. *KZ-a 1852*. Budući da je *KZ 1852* razdvojio delikte koji se čine sudjelovanjem u tajnim ili zabranjenim društvima (§ 278. b. i §§ 285.-298.) od delikta koji se čini promicanjem nedopuštene vjerske sljedbe (§ 304.), izjednačavanje nedopuštene vjerske sljedbe s tajnim i zabranjenim društvima protivilo se smislu zakona. Ako bi se u zakonskom smislu dopustilo izjednačavanje nedopuštenih vjerskih sljedbi s tajnim i zabranjenim društvima, tada ne bi bilo moguće objasniti zašto onda zakon sadrži posebnu odredbu § 304., kada je osnivanje i širenje tajnog i zabranjenog društva ionako već kažnjivo po odredbama §§ 286., 287. i 289. *KZ-a 1852*. Prema § 304. prijestup promicanja nedopuštene vjerske sljedbe čini tko za osnivanje i širenje vjerske sljedbe, koju je državna uprava proglasila nedopuštenom, organizira skupove, drži ili objavljuje govore, snubi sljedbenike ili u tu svrhu poduzima neku drugu radnju. Ako u radnji počinjenja nema ničeg od navedenog, tada nema ni prijestupa iz § 304.: „S toga onaj, koji samo polazi sastanke vjerske sekte, nedopuštenom izjavljene, a nedjeluje agitatorno za sektu, ne čini krivcem prestupka § 304. k. z. te čin njegov ne podpada pod ustanove kaznenoga zakona, jer polazak sastanaka nedopuštenom izjavljene vjerske sekte nije u kaznenom zakonu izrikom kažnjivim označen.“⁷⁵

5. STATISTIČKI PODACI O DELIKTIMA PROTIV VJERE

Analizom dostupnih statističkih publikacija moguće je u ograničenoj mjeri izvesti određene zaključke o učestalosti i obilježjima delikata protiv vjere u sudskoj praksi u Hrvatskoj i Slavoniji, kao i o kaznenoj politici sudova. Zločin smetanja vjerozakona u ukupnom kriminalitetu bio je zastupljen u vrlo malom broju. U razdoblju od 1856. do 1867. sudovi u Hrvatskoj i Slavoniji donijeli su samo tri osuđujuće presude za zločin smetanja vjerozakona, i to jednu tijekom 1858. i dvije tijekom 1867. godine.⁷⁶ U razdoblju od 1870. do 1876. ne

⁷⁵ Onaj, koji samo polazi sastanke vjerske sekte, nedopuštenom izjavljene, a ne djeluje agitatorno za sektu, ne čini se krivcem prestupka § 304. k. z., te čin njegov ne podpada pod ustanove kaznenoga zakona, *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 21, br. 12, Zagreb, 1895, str. 575-577.

⁷⁶ Civil- und Straf-Rechtspflege in den Verwaltungsjahren 1856 und 1857, *Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie, Neue Folge, III. Band, Die Jahre 1855, 1856 und 1857 umfassend*, Beč, 1861, str. 28-29, 52-53; Civil- und Straf-Rechtspflege in den Verwaltungsjahren

nalazimo nijednu pravomoćnu osudu za zločin smetanja vjerozakona,⁷⁷ dok je u razdoblju od 1886. do 1900. godine tek 30 pravomoćno osuđenih osoba.⁷⁸ Budući da statističke publikacije koje obuhvaćaju razdoblje od 1901. do 1910. godine, osim podataka o broju pravomoćnih osuda, sadrže detaljnije podatke o izrečenoj kazni, spolu, dobi, bračnom stanju, vjeroispovijesti, imovinskom stanju i obrazovanju osuđenih osoba, navedeno desetogodišnje razdoblje poslužilo nam je kao uzorak za detaljniju statističku analizu. Radi boljeg uvida u prikupljene podatke u nastavku najprije slijedi tablični prikaz.

Tablica 1.

BROJ PRAVOMOĆNO OSUĐENIH ZA ZLOČIN SMETANJA
VJEROZAKONA (§ 122. KZ-a 1852) U HRVATSKOJ I SLAVONIJI 1901.-
1910., IZREČENE KAZNE I OSOBNI PODACI O POČINITELJU.⁷⁹

God.	Br. osuđenih	Kazna	Spol osuđenika	Dob	Vjeroispovijest
1901.	2	tamnica 1-3 mj. (2)	muški (2)	16-20 god. (1) 20-30 god. (1)	rimokat. (1) grkokat. (1)
1902.	4	tamnica do 1 mj. (2) tamnica 1-3 mj. (1) tamnica 3-6 mj. (1)	muški (2) ženski (2)	20-30 god. (1) 30-50 god. (3)	rimokat. (1) pravoslav. (2) ostali (1)
1903.	4	tamnica do 1 mj. (2) tamnica 1-3 mj. (2)	muški (4)	12-16 god. (2) 30-50 god. (1) > 50 god. (1)	rimokat. (3) pravoslav. (1)
1904.	0	-	-	-	-
1905.	1	tamnica do 1. mj.	muški	30-50 god.	pravoslav.

hren 1858 und 1859, *Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie, Neue Folge, IV. Band, Die Jahre 1858 und 1859 umfassend*, Beč, 1862, str. 22-23, 48-49; Civil- und Straf-Rechtspflege in den Jahren 1860 bis 1865, *Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie, Neue Folge, V. Band, Die Jahre 1860 bis 1865 umfassend*, Beč, 1871, str. 16-17; Zivil- und Straf-Rechtspflege der Civil-Gerichte im Jahre 1866, *Statistisches Jahrbuch der Österreichischen Monarchie für das Jahr 1866*, Beč, 1868, str. 46-47; Zivil- und Straf-Rechtspflege der Civil-Gerichte im Jahre 1867, *Statistisches Jahrbuch der Oesterreichisch-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1867*, Beč, 1869, str. 48-49.

⁷⁷ *Statistički ljetopis za godinu 1874.*, Izdao ga statistički ured kr. dalm. hrv. slav. zemaljske vlade, Zagreb, 1876, str. 398-399, 402-403; Vrbanić, Fran, *Statistika kaznenoga pravosuđa*, Publikacije statističkoga ureda kr. dalm.-hrv.-slav. zemalj. vlade. IV., Zagreb, 1879, 54-55.

⁷⁸ *Statistički godišnjak Kraljevina Hrvatske i Slavonije, knj. I., 1905.*, Publikacije kr. zemaljskog statističkog ureda u Zagrebu. LIX., Zagreb, 1913, str. 816.

⁷⁹ *Statistički godišnjak, op. cit.* (bilj. 78), str. 834-853; *Statistički godišnjak, op. cit.* (bilj. 8), str. 544-554.

Nastavak tablice 1.

God.	Br. osuđenih	Kazna	Spol osuđenika	Dob	Vjeroispovijest
1906.	2	tamnica do 1. mj. (1) tamnica 3-6 mj. (1)	muški (2)	-	-
1907.	0	-	-	-	-
1908.	0	-	-	-	-
1909.	4	tamnica do 1. mj. (1) tamnica 3-6 mj. (3)	muški (4)	-	-
1910.	2	tamnica 1-3 mj. (2)	muški (2)	20-30 god. (1) 30-50 god. (1)	rimokatol. (1) pravoslav. (1)

U razdoblju od 1901. do 1910. godine za zločin smetanja vjerozakona bilo je osuđeno ukupno 19 osoba. Počinitelji su bili većinom neoženjeni muškarci srednje životne dobi, pismeni, slabijeg imovnog stanja. Slabi udio ženskih počinitelja sa samo dvije počiniteljice moguće je obrazložiti većom moralnošću i religioznošću žena, kao i slabijim sudjelovanjem u javnom životu.⁸⁰ Glede vjeroispovijesti počinitelji su uglavnom pripadali rimokatoličkoj i pravoslavnoj vjeri. Ako se promotre sudbeni stolovi koji su u razdoblju od 1901. do 1905. i tijekom 1910. godine izrekli pravomoćne osude, tada je situacija sljedeća: Zagreb (1901. – 2), Bjelovar (1902. – 1), Osijek (1902. – 1; 1903. – 2; 1905. – 1; 1910. – 1), Mitrovica (1902. – 2), Ogulin (1903. – 2) te Požega (1910. – 1).⁸¹ Prema tome najveći broj osuda za zločin smetanja vjerozakona donio je sudbeni stol u Osijeku. Općenito gledano, najviša stopa kriminaliteta postojala je upravo na području nadležnosti sudbenih stolova u Mitrovici i Osijeku.⁸² U pogledu kazne u najvećem broju slučajeva kazna tamnice izrečena je u trajanju kraćem od propisanog zakonskog minimuma od šest mjeseci za osnovni oblik zločina smetanja vjerozakona. Stoga se opravdano nameće zaključak o blagom kažnjavanju i širokoj primjeni ovlasti izvanrednog ublažavanja kazne predviđenoj u §§ 54.-55. *KZ-a 1852*.⁸³

Glede prijestupa protiv vjere, u dostupnim statističkim publikacijama nije pronađena nijedna pravomoćna osuda za prijestup promicanja vjerske sljedbe koju je država ustanovila kao nedopuštenu iz § 304. *KZ-a 1852*. Stoga je opravdano zaključiti kako se taj prijestup u praksi iznimno rijetko pojavljivao i kažnjavao. Bitno drugačija situacija postoji u pogledu prijestupa vrijeđanja

⁸⁰ Vrbanić, F., *op. cit.* (bilj. 77), str. 35.

⁸¹ *Statistički godišnjak, op. cit.* (bilj. 78), str. 858; *Statistički godišnjak, op. cit.* (bilj. 8), str. 557.

⁸² *Statistički godišnjak, op. cit.* (bilj. 78), str. 817, 858-859; Barč, Janko, *Kriminalitet u županiji srijemskoj, Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 38, knj. 1, br. 6, Zagreb, 1912, str. 1018.

⁸³ Šilović, J. (ur.), *op. cit.* (bilj. 11), str. 68-71.

zakonom priznate crkve ili vjerske zajednice iz § 303. *KZ-a 1852*. Statistička evidencija upozorava na njegovo učestalo kažnjavanje, pa je tako u razdoblju od 1886. do 1900. godine bilo kažnjeno čak 147 osoba.⁸⁴ Statistički podaci za razdoblje od 1901. do 1910. godine izloženi su u Tablici 2.

Tablica 2.

**BROJ PRAVOMOĆNO OSUĐENIH ZA PRIJESTUP VRIJEĐANJA
ZAKONOM PRIZNATE CRKVE ILI VJERSKE ZAJEDNICE (§ 303. *KZ-a*
1852) U HRVATSKOJ I SLAVONIJI 1901.-1910., IZREČENE KAZNE I
OSOBNİ PODACI O POČINITELJU.⁸⁵**

God.	Br. osuđenih	Kazna	Spol osuđenika	Dob	Vjeroispovijest
1901.	28	zatvor do 8 dana (1) zatvor 8 dana do 1 mj. (22) zatvor 1-3 mj. (5)	muški (21) ženski (7)	16-20 god. (5) 20-30 god. (7) 30-50 god. (9) > 50 god. (7)	rimokat. (26) pravoslav. (2)
1902.	23	zatvor do 8 dana (1) zatvor 8 dana do 1 mj. (19) zatvor 1-3 mj. (3)	muški (21) ženski (2)	16-20 god. (9) 20-30 god. (5) 30-50 god. (7) > 50 god. (2)	rimokat. (6) pravoslav. (17)
1903.	8	zatvor 8 dana do 1 mj. (5) zatvor 1-3 mj. (2) novčana kazna (1)	muški (8)	30-50 god. (7) > 50 god. (1)	rimokat. (3) pravoslav. (4) evangel. reform. (1)
1904.	11	zatvor do 8 dana (2) zatvor 8 dana do 1 mj. (6) zatvor 1-3 mj. (1) novčana kazna (2)	muški (10) ženski (1)	16-20 god. (1) 20-30 god. (4) 30-50 god. (3) > 50 god. (3)	rimokat. (5) pravoslav. (5) evangel. augsb. (1)
1905.	7	zatvor do 8 dana (1) zatvor 8 dana do 1 mj. (3) zatvor 1-3 mj. (2) novčana kazna (1)	muški (5) ženski (2)	20-30 god. (1) 30-50 god. (6)	rimokat. (4) pravoslav. (3)
1906.	12	zatvor do 8 dana (4) zatvor 8 dana do 1 mj. (5) zatvor 1-3 mj. (1) novčana kazna (2)	muški (10) ženski (2)	-	-
1907.	7	zatvor 8 dana - 1 mj. (4) novčana kazna (3)	muški (6) ženski (1)	-	-

⁸⁴ *Statistički godišnjak*, op. cit. (bilj. 78), str. 816.

⁸⁵ Vidi bilješku 79.

Nastavak Tablice 2.

God.	Br. osuđenih	Kazna	Spol osuđenika	Dob	Vjeroispovijest
1908.	6	zatvor 8 dana - 1 mj. (4) novčana kazna (2)	muški (6)	-	-
1909.	31	zatvor do 8 dana (7) zatvor 8 dana - 1 mj. (17) zatvor 1-3 mj. (6) novčana kazna (1)	muški (31)	-	-
1910.	6	zatvor 8 dana - 1 mj. (5) novčana kazna (1)	muški (6)	20-30 god. (3) 30-50 god. (3)	rimokat. (4) pravoslav. (2)

U razdoblju od 1901. do 1910. godine za prijestup vrijeđanja zakonom priznate crkve ili vjerske zajednice u Hrvatskoj i Slavoniji pravomoćno je osuđeno 139 osoba, od čega 124 muškarca i 15 žena. Velik broj osuda za ovaj prijestup, u usporedbi sa zločinom smetanja vjerozakona, može se obrazložiti nastojanjem da se ona ponašanja počinitelja koja se nisu mogla podvesti pod zločin smetanja vjerozakona podvedu pod njega – primjerice ako se nije moglo dokazati postojanje obilježja javnog prijezira kod bogohuljenja iz § 122. a. ili namjernog smetanja izvršavanja vjerozakona kod zločina smetanja vjerozakona u užem smislu iz § 122. b. Počinitelji su bili uglavnom mlađe do srednje životne dobi, rimokatoličke i pravoslavne vjeroispovijesti. U pogledu izrečene kazne u najvećem broju slučajeva (čak 90) izrečena je kazna strogog zatvora u trajanju od 8 do mjesec dana. Ovdje je također vidljiva tendencija blažeg kažnjavanja jer je izrečena kazna trajala do mjesec dana, što je ujedno i propisani zakonski minimum. Uzimajući u obzir posebne olakotne okolnosti, u 13 slučajeva iskorištena je mogućnost zamjene kazne strogog zatvora novčanom kaznom primjerenom imovinskim prilikama osuđenika.

6. ZAKLJUČAK

Delikti protiv vjere predviđeni u *KZ-u 1852* predstavljaju izraz tada postojeće društvene stvarnosti i objektivnih društvenih i pravno-političkih potreba. Kaznenopravna zaštita vjerskih pravnih dobara ostvarivala se inkriminacijom i kažnjavanjem zločina smetanja vjerozakona (§ 122.) i prijestupa vrijeđanja zakonom priznate crkve ili vjerske zajednice (§ 303.) te promicanja vjerske sljedbe koju je država ustanovila kao nedopuštenu (§ 304.).

Povijesno gledano, delikti protiv vjere nastali su pod neposrednim utjecajem vjerskih shvaćanja i kanonskog prava. Prihvatanjem prirodnog prava i prirodnog morala u razdoblju prosvjetiteljstva došlo je do slabljenja utjecaja kršćanske

moralne teologije, što je naposljetku dovelo do povlačenja neposrednog utjecaja crkvenih vlasti na državno (civilno) kazneno pravo. Od toga trenutka kazneno djelo više se ne promatra kao povreda božanske zapovijedi, već ono predstavlja povredu državnih (civilnih) propisa. Usprkos tome upravo kod delikata protiv vjere ogleda se očuvanost poveznice državnoga (civilnoga) kaznenoga zakonodavstva s vjerskim shvaćanjima. Potreba za kaznenopravnom zaštitom vjerskih pravnih dobara opravdavala se tvrdnjom da je vjera jedan od najvažnijih temelja državnog poretka, ali i važnom ulogom vjere u moralnom životu naroda. Također, postojala je obveza države štiti slobodu zakonom priznatih vjera u izvršavanju bogoštovlja. Budući da je kršćanstvo ugrađeno u temelje europske civilizacije, kršćanskoj je vjeri bio zajamčen povlašteni položaj u odnosu na ostale vjeroispovijesti, a samim time osigurana joj je i pojačana pravna zaštita. Tome svjedoče inkriminacije poput navođenja kršćanina na otpadništvo od kršćanske vjere i širenja bezvjerstva i lažljivog učenja koje se protivi kršćanskoj vjeri (§ 122. c. i d.). Delikti protiv vjere kažnjavali su se samo ako su bili javno počinjeni jer je tek onda nastajala opasnost za državni poredak i potreba za represijom. Iz redosljeda pojedinih zločina u *KZ-u 1852* i njihove sistematizacije može se zaključiti kako je zakonodavac pridavao veliku važnost zaštiti vjerskih pravnih dobara jer je zločin protiv vjere smješten odmah nakon najtežih političkih delikata i zločina protiv javnog poretka i službene dužnosti. Takva je sistematika etatiistička jer je na prvo mjesto stavljala zaštitu općih i državnih interesa. Smještaj zločina protiv vjere u sustavu inkriminacija *KZ-a 1852* može se objasniti i znatnim utjecajem formalno prevladanog, ali faktički još uvijek dosta prisutnog shvaćanja prema kojemu su se delikti protiv vjere smatrali deliktima protiv države, odnosno *crimina laesae majestatis divinae*.

Delikti protiv vjere iz *KZ-a 1852* svoj konačni oblik dobili su u svojoj primjeni, čime je utvrđena precizna i stvarno postojeća granica između dopuštenog i kažnjivog. Navedeni primjeri iz sudske prakse pokazuju da je konkretni sadržaj i bitne elemente pojedinih delikata u znatnoj mjeri odredila sudska praksa. Zločin smetanja vjerozakona u ukupnom kriminalitetu bio je zastupljen u vrlo malom broju. Glede prijestupa protiv vjere, prijestup promicanja vjerske sljedbe koju je država ustanovila kao nedopuštenu u praksi se gotovo nije ni pojavljivao. Bitno drugačija situacija postoji u pogledu prijestupa vrijeđanja zakonom priznate crkve ili vjerske zajednice, koji se učestalo pojavljivao i kažnjavao jer su se pod njega, među ostalim, podvodila ponašanja koja nije bilo moguće kazniti kao zločin smetanja vjerozakona. Blaga politika kažnjavanja delikata protiv vjere odgovala je stupnju potrebnog intenziteta zaštite vjerskih pravnih dobara, pri čemu je naglasak trebao biti na iskazivanju društvenog prijekora i generalnoj prevenciji inkriminiranog ponašanja. Slabljenje intenziteta zaštite u sudskoj praksi upućuje i na promjenu u samom shvaćanju nužnosti i opsega kaznenopravne zaštite vjerskih dobara. Restriktivnim tuma-

čenjem delikata protiv vjere i izricanjem blagih kazni sudska je praksa zakonodavca nastojala upozoriti na potrebu redefiniranja vjerskih delikata u skladu s postupno prihvaćenim shvaćanjem da vjera u državi ne smije biti sredstvo za postizanje ciljeva državne vlasti. Posljedično, delikti protiv vjere prestaju se tumačiti kao delikti kojima se ugrožava državno uređenje i poredak te se prihvaća shvaćanje da zaštićeno pravno dobro prvenstveno trebaju biti vjerska sloboda i vjerski osjećaji pojedinca.

LITERATURA

1. Aebli, Fritz, *Die Religionsdelikte in ihrer geschichtlichen Entwicklung ihre Behandlung im geltenden Recht mit Berücksichtigung der deutschen und schweizerischen Strafgesetzentwürfe*, Inaugural-Dissertation der Staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität Zürich zur Erlangung der Würde eines Doktor juris utriusque, Zürich, 1914.
2. Bajsić, Vjekoslav *et. al.*, *Vjerske zajednice u Jugoslaviji*, Zagreb, 1970.
3. Barč, Janko, Kriminalitet u županiji srijemskoj, *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 38, knj. 1, br. 6, Zagreb, 1912, str. 1018-1020.
4. Belaj, Ferdinando, *Katoličko crkveno pravo*, Drugo prerajeno izdanje, Zagreb, 1901.
5. Čepulo, Dalibor, *Prava građana i moderne institucije, Europska i hrvatska pravna tradicija*, Zagreb, 2003.
6. Frühwald, Wilhelm Theodor, *Handbuch des österreichischen Strafrechte, Erster Theil: Das Strafgesetz, die Pressordnung und die Gesetze über die anderen von den Gerichten zu strafenden Gesetzesübertretungen*, Beč, 1855.
7. Gross, Karl, *Udžbenik crkvenoga prava Katoličke crkve*, Prema novom crkvenom zakonu priredio H. Schueller, Preveo i dopunio osvrtom na posebne pravne odnose u Kraljevini Jugoslaviji Milan Novak, Zagreb, 1930.
8. Gross, Mirjana; Szabo, Agneza, *Prema hrvatskome građanskom društvu: društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*, Zagreb, 1992.
9. Herbst, Eduard, *Handbuch des allgemeinen österreichischen Strafrechtes, Erster Band. Von den Verbrechen*, Beč, 1855.
10. Herbst, Eduard, *Handbuch des allgemeinen österreichischen Strafrechtes, Erster Band. Von den Verbrechen*, Beč, 1871.
11. Iveljić, Iskra, Katolička crkva i civilno društvo u Hrvatskoj 1848. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 25, br. 2-3, Zagreb, 1993.
12. Janka, Karl, *Das österreichische Strafrecht*, Zweite Auflage durchgesehen und ergänzt von Friedrich Rulf, Prag-Beč-Leipzig, 1890.
13. Jenull, Sebastian, *Das oesterreichische Criminal – Recht nach seinen Gründen und seinem Geiste, Zweyter Theil*, Zweyte unveränderte Auflage, Beč, 1837.
14. Kazneno-pravni slučaj. Tko huli prilikom Isusa, čini zločin po §. 122. slovo a) kaz. zak., *Mjesečnik pravničkoga društva*, god. 2, br. 2, Zagreb, 1876, str. 90-92.
15. Knežević, Ruben, Prigodom 75. obljetnice otvaranja baptističkog molitvenog doma u Daruvaru. O počecima baptizma u Hrvatskoj, *Glas Crkve. Službeno glasilo saveza baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj*, br. 25, Zagreb, prosinac 2005.
16. Kolarić, Juraj, *Povijest kršćanstva u Hrvata, II. dio Kršćani na drugi način, Heterodoksne kršćanske zajednice, sljedbe i vjerski pokreti*, Zagreb, 2002.
17. Marinović Bobinac, Ankica; Marinović Jerolimov, Dinka, *Vjerske zajednice u Hrvatskoj. Kratka povijest, vjerovanje, obredi, hijerarhija, organizacija, članstvo, tradicija, običaji i blagdani*, Zagreb, 2008.

18. Matasović, Luka, a) Objektom prestupka u drugoj alineji § 303 k. z. predviđena mora se smatrati duhovnik neposredno prije, nego će službu božju odpočeti ili svršiti sveudilj, na koliko se to po mjestu ili ruhu raspoznati dade, da ili službu još vrši, ili će takovu taj čas da odpočme, ili svrši. b) Uvriedu čini svaka izjava, koja dostojanstvo duhovnika umanjuje ili snizuje, ma ta izjava i ne bila tako jaka, da bi uključila učin prekršaja § 496 k. z. c) Cigle rieči „Velečastni! Vi psujete (grдите) sve; ali ako Vas počmu grđiti svi?“ jesu za duhovnika uvriedom, *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 18, br. 10, Zagreb, 1892, str. 493-495.
19. Moser, Adolf, *Religion und Strafrecht insbesondere die Gotteslästerung*, Strafrechtliche Abhandlungen, sv. 110, Breslau, 1909.
20. *Narodne novine*, god. 51, br. 269, Zagreb, 23. studenog 1885.
21. O §-u 303. kazn. zak. (drugi i treći slučaj). – Individualizovanje kaznenoga djela po §-u 260. br. 1. kazn. post. (§ 281. br. 3. kazn. post.), *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 41, knj. 1, br. 3, Zagreb, 1915, str. 180-181.
22. O razlogu ništavosti po br. 5 §-a 281. kazn. post. i §-258. austr. kazn. post. (§ 277. br. 5 i 249 hrv. kazn. post.). – Pravdanje u crkvi, dok svećenik ispovijeda, kao prestupak po § 303., III. slučaj, kazn. zak., *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 42, knj. 1, br. 2, Zagreb, 1916, str. 108-109.
23. Obdržavanje „kršćanskoga nauka“ jest izvršivanje bogoštovja u smislu § 303. k. z., *Mjesečnik pravničkoga društva*, god. 9, br. 10, Zagreb, 1883, str. 762.
24. *Pravnik. Časopis za pravne i državne znanosti*, god. 1, br. 14, Zagreb, 8. travnja 1853.
25. *Pravnik. Časopis za pravne i državne znanosti*, god. 2, br. 9, Zagreb, 3. ožujka 1854.
26. Prof. dr. L. M., Može li kršćanin podanik Hrvatske i Slavonije prešavši na mozaičku vjeru, u Hrvatskoj i Slavoniji sklopiti valjanu ženitbu s osobom mozaičke vjere?, *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 10, br. 5, Zagreb, 1884, str. 322-331.
27. Rehman, Dragutin, K tumačenju zločinstva smetanja vjerozakona, označenog u § 122. a) k. z., *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 23, br. 6, Zagreb, 1906, str. 462.
28. Rušnov, Adolfo, *Tumač Obćemu austrijskomu građanskomu zakoniku. Knjiga druga*, Zagreb, 1891.
29. *Statistički godišnjak Kraljevina Hrvatske i Slavonije, knj. I., 1905.*, Publikacije kr. zemaljskog statističkog ureda u Zagrebu. LIX., Zagreb, 1913.
30. *Statistički godišnjak Kraljevina Hrvatske i Slavonije, knj. II., 1906.-1910.*, Publikacije kr. zemaljskog statističkog ureda u Zagrebu. LXXII., Zagreb, 1917.
31. *Statistički ljetopis za godinu 1874.*, Izdao ga statistički ured kr. dalm. hrv. slav. zemaljske vlade, Zagreb, 1876.
32. *Statistisches Jahrbuch der Oesterreichisch-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1867*, Beč, 1869.
33. *Statistisches Jahrbuch der Österreichischen Monarchie für das Jahr 1866*, Beč, 1868.
34. Šilović, Josip (ur.), *Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih od 27. svibnja 1852 sa zakoni od 17. svibnja 1875, o porabi tiska, o sastavljanju porotničkih imenika i o kaznenom postupku u poslovih tiskovnih, preinačenimi zakonom od 14. svibnja god. 1907, o promjeni tiskovnih zakona; i sa zakoni i naredbami koji se na nje odnose ter sa rješitbami kr. stola sedmorice i vrhovnog suda u Beču*, Četvrto izdanje, Hrvatski zakoni knj. 15, Zagreb, 1921.
35. Šilović, Josip, *Kazneno pravo*, Zagreb, 1920.
36. Šilović, Josip, *Kazneno pravo. Po Dru. K. Janki*, Četvrto popravljeno izdanje, Zagreb, 1908.
37. *Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie, Neue Folge, III. Band, Die Jahre 1855, 1856 und 1857 umfassend*, Beč, 1861.

38. *Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie, Neue Folge, IV. Band, Die Jahre 1858 und 1859 umfassend*, Beč, 1862.
39. *Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie, Neue Folge, V. Band, Die Jahre 1860 bis 1865 umfassend*, Beč, 1871.
40. Tko pogrdi križ i to kao predmet štovanja i klanjanja, krivac je prestupka § 303. k. z., *Mjesečnik pravničkoga društva*, god. 10, br. 4, Zagreb, 1884, str. 275-276.
41. V. B., K tumačenju §. 122. sl. a) k. z., *Mjesečnik pravničkoga društva u Zagrebu*, god. 25, br. 9, Zagreb, 1899, str. 556-557.
42. *Vragoljan, Humorističko-satirički list*, god. 5, br. 22, Zagreb, 20. studenog 1885.
43. Vrbanić, Fran, *Statistika kaznenoga pravosuđa*, Publikacije statističkoga ureda kr. dalm.-hrv.-slav. zemalj. vlade. IV., Zagreb, 1879.
44. Walka, Artur, *Priručnik za redarstvenu službu*, Zagreb, 1923.
45. Waser, Julius, Das Verbrechen der Religionsstörung. *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 4, br. 50, Beč, 1853, str. 209-211.
46. Waser, Joseph, Das Verbrechen der Religionsstörung. *Gerichtszeitung* (Fortsetzung aus Nr. 30 d. Z), *Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung*, god. 4, br. 51, Beč, 1853, str. 213-214.
47. *Zagrebački katolički list*, god. 22, br. 41, Zagreb, 12. listopada 1871.
48. *Zagrebački katolički list*, god. 26, br. 12, Zagreb, 25. ožujka 1875.
49. *Zagrebački katolički list*, god. 27, br. 50, Zagreb, 14. prosinca 1876.
50. Žigrović-Pretočki, Ivan pl., *Upravno pravo Kraljevina Hrvatske i Slavonije s obzirom na ustav*, Bjelovar, 1911.

Summary

CRIMINAL PROTECTION OF RELIGION IN CROATIA AND SLAVONIA AT THE TURN OF THE 20th CENTURY

This paper presents and analyses the provisions of the Criminal Code on crimes, misdemeanours and contraventions of 27 May 1852, which guaranteed criminal protection of religion in Croatia and Slavonia at the turn of the 20th century. In accordance with a tripartite division of criminal behaviour into crimes, misdemeanours and contraventions, serious cases of offences against religion are prescribed in the crime of disturbance of religion (§ 122). This crime included blasphemy, disturbance of state-recognised religions and sacrilege, incitement to apostasy from the Christian faith, and spreading disbelief or doctrine contrary to the Christian religion. Less severe cases of religious offences are prescribed as misdemeanours against public peace and order: insults against the recognised church or religious community (§ 303) and promoting a religious sect declared by the state as inadmissible (§ 304). In addition to the normative framework, the paper presents and discusses only the relevant jurisprudence, that is, only those cases which influenced court practice regarding religious offences. These are primarily judgments of the Supreme Court, as well as cases highlighted in the commentaries on criminal law and textbooks as relevant to the judiciary. When criminal behaviour for some reason could not be subsumed under the provisions of the Criminal Code, the protection of religion was to be achieved by police administrative law. Finally, an analysis of the available statistical data indicates the prevalence and frequency of religious offences in Croatia and Slavonia, as well as the policy for their punishment. Religious offences accounted for a very small share of total criminality, and judicial policy for their punishment was very mild.

Keywords: Criminal Code on crimes, misdemeanours and contraventions of 1852, crime of disturbance of religion, misdemeanours against religion, state recognised and unrecognised religions, statistical data on religious offences, Croatia and Slavonia